

Літаратурная Беларусь

Выпуск № 6
(238)
(чэрвень)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ

facebook.com/litaraturnaja.belarus
t.me/litaraturnajabelarus

ЗГАДКІ: аповед Галіны ЛЮМАРАВАЙ «Падарожжа для закаханых».....с. 1	с. 1
АРХІЎ: гарадзенскія лісты Васіля БЫКАВА.....с. 2	с. 2
ІМЁНЫ: слова пра Паўлюка ВАЗЁРНАГА «Нявольнік праўды»с. 3	с. 3
ПРОЗА: аповед Міколы ІЛЮЧЫКА «Адвечны боль»с. 4	с. 4
ПАЭЗІЯ: нізкі вершаў «Танец любові» Людмілы ПАЎЛІКАВАЙ і «Рамонкам прарасці...» Чаславы ПЕТРАШКЕВІЧ.....с. 5	с. 5
ЧЫТАЛЬНЯ: фантастычнае апавяданне Сяргея БЕЛЯРА «Уладышы»...с. 6, 7	с. 6, 7
ПАЭЗІЯ: нізка вершаў Рычарда БЯЛЯЧЫЦА «Разняволены такт»с. 8	с. 8
ФОРУМ: нобельская лекцыя Ласло КРАСНАХОРКАІ (Стакгольм, снежань 2025 г.)с. 9, 10	с. 9, 10
ЛІТГІСТОРЫІ: артыкул Вікторыі РАДЗІВОНАВАЙ «Чаго хацеў Фаўст?».....с. 11	с. 11
СВЕТ: навіны і цікавосткі літаратурнага замежжа.....с. 12	с. 12

ЗГАДКІ

Падарожжа для закаханых

Галіна ЛЮМАРАВА

У Задзвінне прыйшла яўрэйская субота. Заўсёды такая жаданая, звычайная, здавалася б, у чарадзе іншых субот, а кожны раз асабліва і неспадзяваная ў сваім абліччы. Ледзь паспела развіднець у пятніцу, а па Пакроўскай ужо плыў водар рошчыны, замешанай на тонкай пшанічнай муцэ і сланечнікавым алеі. Сяляне з навакольных вёсак з самага ранку пацягнуліся на кірмаш са сваімі прыпасамі. Чаго толькі не было на прылаўках! Плэскалі хвастамі і хапалі шчэлепамі паветра толькі што выцягнутыя з рэчкі шчупакі. Іхнія вільготныя бакі адлівалі змрокам глыбокіх заток, у якіх сонечныя промні, прабіўшыся праз тоўшчу вады, разбіваюцца на жмені залатых манет. Гагаталі мажныя гусі, кудаталі куры, гандляры зазывалі купляць менавіта ў іх, расхвальваючы свой тавар хто як умеў. І цыбуля ў кожнага самая залатая, бурчок самы чырвоны і салодкі, а кроп самы свежы! Яўрэі-крамнікі павыцягвалі тавар проста на вуліцу. Адчыніўшы вялікія дзежкі, яны падымалі за хвасты велізарных салёных селядцоў, з носу якіх капаў чысты тлушч! Пераліваўся на сонцы залацісты канапляны алей, ад мядовых сотаў духмянымі хвалямі разыходзіўся водар лугавога квіцення. Уся гэтая раскоша крычала, заклікала: «Купляй, купляй!»

Аднак гандаль не пачынаўся. Яўрэйскія гаспадыні з пагардай адварочваліся, пачуўшы ад гандляроў цану. Гандляры, у сваю чаргу, таксама не хацелі размаўляць з такімі нікчэмнымі пакупніцамі. Гэтае супрацьстаянне доўжылася даволі працягла час; сонца паднялося ўжо высока, калі адзін з бакоў не вытрымаў і нарэшце «здаўся». Бо свой інтарэс быў у кожнага з іх: адзін хацеў распрадацца, а другі — паспець прыгатавацца да суботы.

Гэта кожны дзень тыдня можна есці посны суп ці бацвінне, простую кашу і запіваць малаком. Суботняя ежа павінна прыносіць чалавеку радасць і задавальненне, а таму яе прыгатаванне — асаблівы рытуал, сакральнае дзеянне! Узяць, напрыклад, хоць таго самага шчупака, якога фаршыруюць яўрэйскія жанчыны. Нідзе вы не пакаштуеце такога смакоцця! Па асабліваму рэцэпту, з выкарастаннем патаемных сакрэтаў, якія перадаюцца ў спадчыну ад маці да дачкі, гатуецца гэтая страва. Нават калі вам пашчасціць выведаць гэты рэцэпт, у вас не атрымаецца нічога падобнага да яўрэйскага фаршыраванага шчупака!

Фрагмент работы Марка ШАГАЛА «Над горадам. 1914–1918 гг.

Добрай суботы, людзі! Радуйцеся свабодзе, спакою, збавенню ад цяжкай працы. Гэты дзень дадзены вам дзеля таго, каб падняць вочы ад паўсядзённага клопату і ўгледзецца ў неба! Каб узнесці ўдзячнасць таму, хто падараваў вам вялікую каштоўнасць яўрэйскага жыцця — суботу.

Наперадзе цэлы дзень спакою, адпачынку, шчасця! Можна спяваць, весяліцца, гуляць у розныя гульні, чытаць святую кнігу, а можна проста ляжаць у кутку сада пад старой яблыняй і, назіраючы за павольным рухам белых пушчых аблокаў у небе, марыць, марыць...

Адна толькі душа не можа знайсці спакою. Гэта душа Марка. Чаму ён не можа знайсці сабе месца, куды імкнецца, чаго хоча? Пакінуўшы бацькоўскую хату, куды ён імчыцца, нягледзячы на ўсе забароны суботняга дня? Не спяшайцеся яго судзіць! Закаханая існуе ў іншым свеце! Там не дзейнічаюць законы нашага свету, фізічныя законы... І ўсе спробы апісаць гэты свет і тое, што ў ім адбываецца, непазбежна натыкаюцца на абмежаваныя магчымасці нашых органаў успрымання — любая сістэма вобразоў фізічнай рэальнасці аказваецца неадпаведнай. Таму ляцяць на ягоных карцінах козы, дзяды з кійкамі і крылатыя немаўляты, хоць так быццам і не бывае. Таму ён тут, каля знаёмага дома на Смаленскай, бо субота без Бэлы не можа быць шчаслівай, якой яна павінна быць.

Яна ўжо чакае яго, выглядаючы з акна. Убачыўшы на павароце знаёмую постаць, лёгка збягае па высокіх прыступках на вуліцу, і вось яны разам. З гэтага моманту ён бачыць толькі яе, а яна яго. Ён ловіць погля-

дам кожны рух — ці то зграбнае нахіленне мілай галоўкі, ці ўсмешку, звернутую да яго, ці ўзмах тонкай рукі. Узняўшыся за рукі, яны ідуць па вуліцу да кірмаша і далей па Гразнай, налева ўніз, да скрыжавання з Трэцяй лініяй. З зайздрасцю глядзіць услед гэтай прыгожай пары стары пескавацінскі рэзнік Шлёма, паклаўшы напрацаваныя за ўчарашні дзень рукі на веснічкі. Як хутка ляціць час і знікае маладосць! Здаецца, яшчэ ўчора сам быў гэтакім жа маладым і прыгожым, а сёння ўжо ўсёй істотай адчувае цяжар пражытых гадоў. Дзве суседкі, што выйшлі пасядзець на лаўцы, з вялікім задавальненнем пачынаюць абгаворваць сучасную моладзь, якая перастала шанаваць старэйшых і нават у суботу нясецца некуды на злом галавы.

Дзіўныя людзі! Яны не ведаюць, што свет закаханых — гэта свет анёлаў!

Праз імгненне Марк і Бэла ўжо на высокіх пагорках. Ён хоча паказаць ёй горад, які малюе. І як не асвяціць суботу з каханай келіхам віна?!

«Блаславен ты, госпад, Бог наш, валадар сусвету, што стварыў плод вінаграднай лазы!»

Келіх, пераходзячы з рук у рукі, цудоўным чынам ператварае наваколле ў чароўны свет. Якая незвычайная асалода — адпіць з таго краечку, які беражэ дотык каханых вуснаў! Вялікай каштоўнасцю наймаверна тонкай працы ляжыць перад імі горад. Яны пазнаюць знаёмыя вуліцы, цэрквы, сінагогі, такія маленькія цяпер, цусім лялечныя! Вунь там яны жывуць, а там некалі вучылася яна, а там будынак мастацкай школы! Усё знаёмае, блізкае, роднае...

Шырока раскінуўшы рукі, Бэла так імкліва ляціць з пагорка, што Марк ледзь паспявае падхапіць яе. На нейкае імгненне яму здаецца, быццам яна птушкай узлятае ў неба і ляціць над горадам! Гэты прывід урэзваецца ў сэрца назаўсёды. Так і ляціць з тае пары над нашым горадам Бэла, каханая Марка, сымбаль вечнага кахання...

Амаль сто гадоў мінула з таго часу! Даўно няма тых людзей і таго горада. Трагічны лёс наклаў свой адбітак на ягонае аблічча: зніклі велічныя будынкі храмаў, змяніліся назвы вуліц, брукаваныя і пясчаныя дарогі заслаў асфальт. Аднак як на старым, пакрытым зморшчынамі твары чалавека няўлоўна праступаюць рысы таго, кім ён быў у маладосці, так і абрыс горада, ягоны дух, застаецца ранейшым...

Калі вы збочыце крыху ўправа ад могілак, то адразу апынецеся на тых самых узгорках. Нават козы, нашчадкі тых коз, якіх маляваў Марк, па-ранейшаму пасвяцца тут. Падыміцеся наверх, і вы ўбачыце горад Бэлы і Марка, наш горад! Толькі з гэтага месца можна ўбачыць усё менавіта так. Горад ляжыць перад вамі — як жывая істота, прыгожая і быццам абьякавая да ўсяго, што па-за ёй. Угледзеўшыся ў яго з вышыні, вы адчуеце нейкую ўнутраную сувязь паміж сабой, горадам, падзеямі, што даўно адышлі ў мінулае, адчуеце сябе часцінкай цэлага, але не той церушынкай, што матляецца па свеце. Не! Вы адчуеце сябе адзінай часцінкай сусвету, якая надзелена свабодай волі, а таму можа дзейнічаць супраць фізічных законаў.

Вы раскідваеце рукі і ляціце...

Васіль БЫКАЎ. Гарадзенскія лісты

У сёлетнім чэрвені спаўняецца 102-я гадавіна з дня нараджэння і 23-я з дня смерці Васіля Быкава. У публікуемых тут лістах пісьменніка (надрыхтаваных да друку Сяргеем Шапранам), напісаных у гарадзенскі перыяд да сваіх сяброў па літаратуры, раскрываюцца многія галоўныя погляды аўтара на жыццё, творчасць, літаратурны працэс і грамадска-палітычныя перытеты 1960-х гадоў, а таксама шмат у чым высвечваецца і мастакоўская душа самога Васіля Быкава...

НІЛУ ГЛІВІЧУ

[9 кастрычніка 1963 г.]

Ніл, дарагі чалавечка!

Дзякуй табе за твае добрыя словы і за спачуванне. Толькі на фільм [«Третья ракета» («Беларусьфільм», 1963)] гэты я ўжо даўно плонуў, як кажуць. Не па-мойму ён зроблен, шмат што не так, дрэнна, слаба — чорт з ім, з фільмам. Гэта балаган, а не мастацтва — кіно. У літаратуры, нягледзячы на ўсё, усё больш твайго, аўтарскага, а кіно — дрэнь.

Сёння атрымаў ліст ад Юркі Вылчыва [балгарскі крытык, літаратуразнавец, перакладчык]. Ён між іншым просіць прыслаць яму выклік чытаць лекцыю на 1 [месяц] ад Мінскага або Гродзенскага ўніверсітэтаў, як ён піша. Я зусім не ўяўляю, як гэта зрабіць і ці магчыма гэта.

Краўчанка, фотакарт наш, яшчэ не знайшоў таго фота, што ты прасіў. Калі знойдзе, я табе прышлю.

Вось, бадай і ўсё. Бывай здароў і добрых вершаў табе.

З шанаваннем — Васіль.

Прывітанне Івану Н[авумен]ку.

ЯНКУ БРЫЛЮ

Дарагі Іван Антонавіч!

Прыехаўшы з Каўказа, знайшоў Ваша пісьмо, якое мяне, вядома, дужа парадавала. Па-першае, таму, што гэта першы пісьмовы водгук, ну а, па-другое, таму, што ён ад чалавека і пісьменніка, які для мяне здаўна вельмі і вельмі шмат значыць. Так што — дзякуй вялікае і шчырае. Сапраўды, мы вельмі чэрствыя адзін да аднаго, нават аднадумцы, у большасці падвержаны сальвэраўскаму пароку, і не кожны здольны пераступіць цераз сябе, каб парадавацца чужой удачай.

У гэтым сэнсе «Мост» для мяне — радасць, у тым ліку і мастацкая (як для чытача), але найбольш за аўтара, які, даволі пакрыжыўшы, вяртаецца на «кругі свая», да сваёй, чалавечай, хоць і абскубанай, але праўды. Вось гэты аўтарскі кірунак і змусіў мяне падтрымаць аповесць, я сам напісаў рэцэнзію, і «ЛіМ», трохі яе папатрашыўшы, надрукаваў [Размова пра рэцэнзію на аповесць І. Шамякіна «Мост»]. А з «Раман-газетай» я Вам спачуваю. Гэты Ільіноў такі асцярожны тып, ён так доўга прынохвваецца, што ўрэшце атручвае ўсю радасць ад выдання 1 млн. тыражом. Больш палахлівых і больш асцярожных рэдактараў, чым у «Раман-газете», я не сустракаў нідзе.

Ну, а мы тут жывем ціха і мірна. Аляксея [Карпюк, сакратар Гродзенскага абласнога аддзялення СП БССР], вызвалены ад свае чыноўнічай службы, цяпер «обурываем» тысячай ідэй самых розных, носіцца з імі па начальству, піша ў высокія інстанцыі. З Мінска выпісаў урэшце Броўку і брыгаду пісьменнікаў і цяпер бударажыць увесь горад сустрэчамі, вечарамі...

Ну дык яшчэ раз Вам вялікае дзякуй. Бывайце здаровы, усяго Вам найлепшага.

Да сустрэчы!

Ваш — Васіль.

15/IX-65 г.

МАКСІМУ ТАНКУ

Першаму сакратару праўлення Саюза пісьменнікаў БССР

Паважаны Яўген Іванавіч!

На днях выдавецтва «Беларусь» без колькі-небудзь пераканаўчага абгрунтавання

афіцыйна адмовіла мне ў выданні аповесці «Праклятая вышыня», раней запланавага на 1969 год. На працягу апошніх трох гадоў гэта другая адмова запар. Такім чынам, фактычна я пастаўлены перад немагчымасцю выдавацца ў Беларусі на беларускай мове.

Я прашу Вас, сакратарыят, прэзідыум і секцыю прозы СП БССР выкарыстаць высокі аўтарытэт свае арганізацыі і аказаць мне магчымае садзеянне ў гэтым канфлікце з выдавецтвам «Беларусь»

З павагай Васіль Быкаў.

26 ліпеня 1968 года.

ВАЛЯНЦІНУ АСКОЦКАМУ

17/VII-69 г.

Валя, дорогой дружище! Спасибо тебе за теплые слова поддержки, они, разумеется, дороги мне. Но я не очень отчаиваюсь — уже привык за последние годы и другого не ждал. Правда, я все же не думал, что наш «ЛіМ» тут же схватится за это дерьмо из под Мотышова и перепечатает его на своих страницах [размова пра артыкул І. Мацяшова аб аповесці «Круглянскі мост»], как он это незамедлительно сделал, видимо, не найдя подходящего подонка в Минске. Ну и то бог с ним. Я всем прощаю.

Эти дни усиленно читал, в т.ч. и Б. Окуджавский роман [размова, відаць, пра раман Булата Акуджавы «Бедный Авросимов»]. Неплохо сделанная вещь, стилистическая сторона просто изумляет. Правда, слишком все зашифровано, затуманено, плохо просматривается в сторону замысла. Но хороша вообщем. Превосходен Камю («Падение» в No 5 «Нового мира») и один рассказ Искандера (там же), этот последний бесподобен. Прочитал и твою статью в последней «Литературке» — молодцом, правильно воюешь с этими псевдоромантиками и их апологетами. Но романтика сейчас нужна, она дает простор для идеализации действительности. К чему это приводит, мы уже знаем.

В Москве давно уже не был — нету дороги. Книжка в «М[олодой] Г[вардии]» засохла на корню — не издают. В остальном живу помаленьку. Алексей К[арпюк] собирается в Польшу. Я немножко поезжу в конце июля и буду сидеть дома.

Как ты? Куда и когда в отпуск? Как ребята и где Вася? Мой самый сердечный поклон Нине [Ніна Васільеўна Мінаева — жонка В. Аскоцкага]. Как с приемом-вступлением?

На этом обнимаю —

твой Василь Б.

ГРЫГОРЬЮ БАКЛАНАВУ

19 октября 1969 г.

Дорогой Григорий!

Спасибо тебе огромное за дружеское слово поддержки, сказанное как нельзя вовремя. Только это и утешает, других утешений в нашей жизни осталось уже немного. Не скажу, что все эти крупнокалиберные залпы совсем уж подавили меня, но иногда вызывали недоуменный вопрос: отчего уж так уничтожающе — за что? Неужто так стала опасна правда на уровне дворника, даже не домоуправа? А здесь все это еще усугубляется провинцией и провинциализмом обывателей всех рангов. Но — потерпим. Терпели не такое.

В следующем месяце планирую быть в Москве, хотелось бы повидеться. А пока обнимаю тебя по-братски и с благодарностью. Твой Василь.

ВАЛЯНЦІНУ АСКОЦКАМУ

Дорогой Валентин, здравствуй!

Получил твое, как всегда, желанное для меня письмо, спасибо.

Над Нёманам. Васіль БЫКАЎ на Замкавай гары ў Гродна. 1973 г. Фота А. ПЕРАХОДА

Поздравляю тебя, хотя и с опозданием, с приемом-вступлением [размова, відаць, пра ўступленне В. Аскоцкага ў СП СССР], теперь этот год для тебя и еще для одного, неудачного, литератора будет памятен: тебе своим +, а ему -. Но что ж, каждому свое — как было написано над входом в Бухенвальд.

А мы вот только с пленума. Думал, ты тоже появишься в Минске, но из москвичей было лишь трое: З. Богданова (которая не может мне простить Бритвина [Брытвін — адмоўны персанаж аповесці «Круглянскі мост»], так сказала), ее заступница из «ЛГ» и Л. Щедрина. Был юбилейный доклад И. Мележа, юбилейные прения, подпорченные, как всегда, выступлением А. Карпюка. На том все и кончилось.

Дорогой Вл.! «Родственников» [раман расійскага пісьменніка Юрыя Васільевіча Бондарова] я читал, правда, они не показали мне неудачными, показали лишь опоздавшими на 5—6 лет. А вот «Горячий снег» [раман Ю. Бондарова.] меня поставил в тупик. Я не знаю, что это такое? И зачем? Кочетова [Кочатаў Усевалад Анісімавіч — расійскі пісьменнік; з 1954 г. сябра праўлення СП СССР; з 1961 г. галоўны рэдактар часопіса «Октябрь».] я не читал, слышан уже и без того об этой вещи [размова, відаць, пра раман «Чего же ты хочешь?», у якім В. Кочатаў выступіў супраць разбурэння савецкага грамадства заходняй псеўдакультурай і прапаганды. У 1969 г. 20 прадастаўнікоў інтэлігенцыі падпісалі ліст супраць публікацыі рамана.]. Слышал, как В. Страфа собирается ему не подать руки...

За твоей уважаемой «ДН» [часопіс «Дружба народов».] я, разумеется, слежу пристально, хотя и не все читаю. Теперь вот ожидаю окончания П. Куусберга [Куусберг Пауль Аўгуставіч — эстонскі пісьменнік; народны пісьменнік Эстонскай ССР], прочту непременно.

Но что я могу предложить или пообещать вам? Ты же знаешь мое положение — не могу же я отказать тем, кто для меня столько сделал. А пишу я мало, впрямь же намерен еще меньше. Как можно меньше! Потому что уже нет на теле живого места — все избито. Впрочем не только у меня плохо. Наше издательство окончательно вернуло книжки В. Короткевича, В. Адамчика, М. Стрельцова, А. Карпюка. Я даже и не обращался туда. Так что когда-нибудь в будущем. Если придется.

Твоя книга [размова, магчыма, пра кнігу — Оскоцкий В., «Единство пути, многообразие поиска: (о национальном и интернациональном в советской литературе)», 1969.] передо мной, я ее посмотрел, собираюсь внимательно прочесть. Материал, как видно, огромный, дай бог тебе умно распорядиться им. Да ты умеешь.

Валя, ты же умница. Пусть тебе будет хорошо в этом мире. Может, как-нибудь свидимся. А пока — обнимаю.

Твой В. Б.

Мой поклон Нине.

23 ноября 1969 г.

МІКАЛАЮ ПАШКЕВІЧУ

Паважаны Мікола Пашкевіч [Пашкевіч Мікалай Арсеньевіч (1936—1972) — беларускі педагог, літаратуразнавец, краязнавец]!

Я шчыра дзякую за добрыя словы прысвячэння і за ўвагу, выказаную прысланнем кніжкі. Вы так многа паставілі перада мной пытанняў, што, відаць, адказаць на іх давядзецца ўсё ж вусна. Як-небудзь бліжэй да лета я пастараюся прыехаць да вас, тады пагаворым аб усім падрабязна. Аб тым я паведамлю дадаткова. А пакуль што шлю Вам асабіста і ўсім гурткоўцам самымя найлепшыя пажаданні.

Бывайце здаровы.

Са шчырасцю В. Быкаў.

12/II-70 г.

МІКАЛАЮ ПАШКЕВІЧУ

Шаноўны Мікалай Пашкевіч! Нам з Вамі яўна не пашэнціла ў гэтую вясну — так навалілася на мяне клопату ды і хвароба, што, як бачыце, у маі-чэрвені паездка не адбылася. Запіску Вашу знайшоў 28[-га] па прыездзе з Масквы, дзе даўгавата прабыў, а цяпер, вядома, няма сэнсу рушыць. Значыцца адкладзем на восень — верасень-кастрычнік, авось тады лепш пашанцуе.

Я гэтым самым прашу ў Вас і Вашых вучняў прабачэння, але ж не наўмысна падвёў Вас. Акалічнасці, нярэдка здараецца, усё яшчэ мацнейшыя за нас.

Усяго Вам найлепшага ўлетку, з вінаватасцю В. Быкаў.

30/VI-70 г.

МІКАЛАЮ ПАШКЕВІЧУ

Дарагі Мікола, я, безумоўна, павінен павініцца перад Вамі, але і цяпер я не ведаю, што і як мне рабіць з Вашою просьбай. Нейкі час я адсутнічаў у Гродні, ездзіў на Полаччыну, прыехаў не зусім здаровы, хаджу ў паліклініку, шмат розных літаратурных (і не толькі) спраў і тут — няздзейсненае абяцанне. Вядома, я не супраць і з задавальненнем бы, але не ведаю і цяпер калі зробім гэта. Але зробім!

Абавязкова прыеду ці адгэтуль, ці з Мінску, за які дзень да таго дам тэлеграму. На тым і дамовімся. Тады пагаворым пра ўсё. А пакуль — з прабачэннем Ваш В. Быкаў.

4.X.70 г.

МІХАСЮ ЛЫНЬКОВУ

[Снежань 1970 г.]

Дарагі Міхась Ціханавіч! Будзьце здаровыя і шчаслівыя ў Новым, 1971 годзе.

Усё жыццё збіраюся сказаць Вам, як я люблю Вас ад самага дзяцінства. «Гой» была мая першая прачытаная ў жыцці кніжка, я тады быў зусім малы, а Вы — такі малады.

Са шчырасцю абнімаю Вас.

Ваш Васіль Быкаў.

Нявольнік праўды

Слова пра Паўлюка ВАЗЁРНАГА

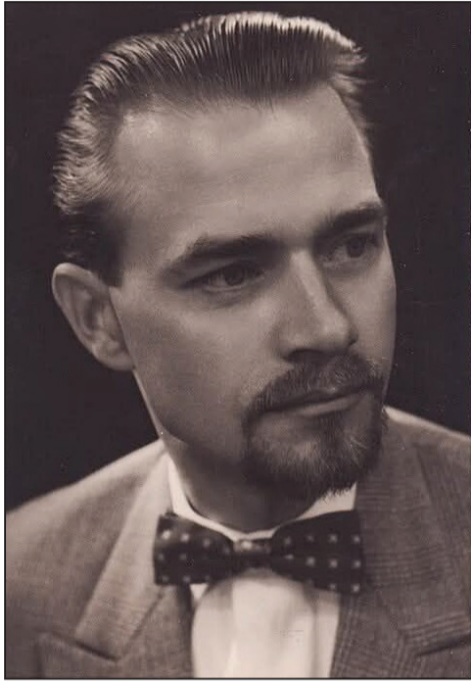
У застойна-савецкі 1972 год беларус замежжа выдаў кнігу «У сьвятле гістарычных фактаў» — годны адказ на брашуру гісторыка-рэтраграда Лаўрэнція Абэцэдарскага «У сьвятле неабвержных фактаў» (1969), дзе па-навуковаму паказаў, што «бэсэсэраўскае выданне» мае шавіністычна-расійскі характар і свядома абкрадвае гісторыю беларускага народа. Аўтарам тых «Фактаў» быў сын Кастуся і Аўгінні Павал Урбан (літаратурны псеўданім Паўлюк Вазёрны).

Ён нарадзіўся 27 сакавіка 1924 года ў вёсцы Закаліўе на Лепельшчыне. «Бацькі — звычайныя сяляне, — успамінаў пра блізкага сябра Янка Запруднік. — У сям’і было сямёра дзяцей. Падчас хутарызацыі ў 1920-х гадох бацька атрымаў дзевяць гэктараў зямлі, але хутка пачалася масавая калектывізацыя, і сям’ю аб’явілі кулацкай. Бацьку арыштавалі, ён чакаў прысуду ў лепельскай турме больш за шэсьць месяцаў... Паўлюк, пасля 7 клясаў дзесяцігодкі, вучыўся ў Віцебску ў фабрычна-заводзкай вучэльні. Падчас вайны вёска Закаліўе знаходзілася ў партызанскай зоне. Жыхары нацяпеліся і ад немцаў і ад партызанаў. У часе адной супрацьпартызанскай акцыі немцы артыштавалі Паўлюка й пасадзілі ў лягер для вывазу ў Нямеччыну. Каб памагаць бацькам з малымі дзямі, Паўла ўступіў у дапаможную паліцыю ў Лепелі. У чэрвені 1944 г., пакінуўшы бацькаўшчыну, ён апынуўся ў нямецкай дывізіі, якая была перакінута ў Францыю. Там хутка перайшоў на бок амэрыканцаў і апынуўся ў Заходняй Нямеччыне. Па заканчэнні вайны ўдалося пазьбегнуць прымусовага «вяртання на радзіму» й далучыцца да сваіх суродзічаў у лягеры ДыПі. Спачатку ў Рэгенсбургу, а пасля ў Міхэльсдорфе Паўлюк вучыўся ў беларускай гімназіі імя Янкі Купалы <...> У студзені 1948 г., разам зь дзесяцьма сябрамі-скаўтамі з таго ж самага міхэльсдорфскага дыпліўскага лягера, выбарўся на заробаткі ў Вялікабрытанію. Пасля двух зь лішнім гадоў вуглякопскае працы <...> наша група <...> прыехала ў Бэльгію на навуку ў Лювэнскім унівэрсытэце. Мы з Паўлюком выбралі гістарычны факультэт, які й закончылі ўвосень 1954 году».

Затым ён стаў дактарантам Лювенскага ўнівэрсітэта (што дала права на стыпендыю), праз нейкі час выехаў у Рым, дзе збіраў матэрыялы для доктарскай дысэртацыі ў багатай бібліятэцы Усходняга інстытута. Меў таксама доступ і ў Ватыканскую бібліятэку і нават у Ватыканскі сакрэты архіў. Пропускі туды дапамог атрымаць кардынал Тысеран. У Рыме пасябраваў з айцом Аляксандрам Надсанам, які ў той час вучыўся ў Грыгарыянскім інстытуце.

Паўлюк Вазёрны абараніў дысэртацыю «Вялікае Княства Літоўскае за часамі вялікага князя Аляксандра (1492—1506)». А захапленне нацыянальнай гісторыяй паклікала і да мастацкага слова: беларус раскрыўся і як каларытны прэзіянт, сябар грамадска-літаратурнай суполкі ў Англіі «Дванаццатка» і тэле-навіты аўтар маладзёжнага часопіса «Наперад!» (у 1948—1953 гадах выдаваўся ў замежжы).

Паказальны факт: ужо другой літаратурнай публікацыяй маладога аўтара ў 1948 годзе стала аповесць «Нявольнік няпраўды», у якой была апісана бальшавіцка-калгасная рэчаіснасьць, што нішчыла ўсе маральныя і этычныя нормы чалавечага існавання, — тая рэчаіснасьць, калі сын выступаў супраць маці, калі пад уздзеяннем таталітарнай ідэалогіі

Паўлюк ВАЗЁРНЫ

чалавек ператвараўся ў зомбі-забойцу. Найбольш запамінальны ў аповесці вобраз Мікіты Ляўчука — своеасаблівага двойніка купалаўскага Мікіты Зносака 30-х гадоў. Ляўчук па загадзе ДПУ віжэ за хутарам пушчанскага знахара Пракопа, «выкрывае» «нацдэмаўскую» групу беларускай моладзі, па прымусе ДПУ забівае бязвіннага Ганю, унучку знахара, а ўрэшце і сам становіцца ахвярай «карнай рукі» бальшавікоў. У «Эпілогу» Мікіта ўцякае з «сібірскага» цягніка і знаходзіць смерць на магіле сваёй ахвяры.

Псіхалагічна ўдала выпісаны ў аповесці душэўная «ломка» («устрэс душы») «нявольніка няпраўды» Мікіты, ягоныя хістанні і думкі падчас карнай экспедыцыі на пушчанскі хутар Пракопа: «Сонца падымалася, а разам з тым Мікіта са сваімі спадарожнікамі <...> углыбляўся ў лес. З кожным крокам да дзедавае сямлі ўсё часцейшыя такты адлічвала ягонае сэрца. Халодны пот выступаў на лоб, галава балела. У густым дубняку Мікіта пачуўся яшчэ горш — ужо блізка... Ён ішоў. Неўзабаве мільгануў прасвет. Мікіта даў знак затрымацца. «Што, ужо... не, гэта йшчэ...?» — і гэтае падказаў ужо расплыўны брэх сабакі дзесьці ўперадзе. Мікіта ўздрыгнуў. <...> Дрыжыкамі прахапіла ягонае нутро. Такты сэрца пачалі мацнець, ногі ў каленях дрыжэлі. Пасоўваўся ўперад як не сваімі нагамі. Думкі раптам супыніліся, як-бы хтось замарозіў іх ураз. Толькі вочы сыпалі нянавісьць да ўсяго — так страшна мільгануў ягоны позірк узад, на сваіх спадарожнікаў. Ішоў далей, проста плёўся, без ніякае думкі» [цытуецца па публікацыі ў часопісе «Наперад!», 1948, № 14].

Кульмінацыя аповесці — стрэл Мікіты ў Ганю, экстрэмальная сітуацыя *выбору* (якая будзе па-мастацку распрацавана ў творах аднагодка Паўлюка Вазёрнага Васіля Быкава). Стрэл у «Нявольніку няпраўды» становіцца той жажлівай мяжой паміж добром і злом, мяжой, за якой — поўнае маральнае рабства. Гэты эпізод таксама выпісаны напружана, вобразна (дзяўчына — як белая птушка), зграбна і ў сінтаксічным (каскад кароткіх простых сказаў), і нават у фармальна-абзацным афармленні:

«— Стреляй! — і агент, замест навесці пісталет на Ганю, наводзіць на Мікіту.

У галаве гук разьбітага звона. Пад нагамі — прадоньне.

Стрэльба падумаецца... На мушцы, перад вачыма, замест Гані, мільгае між дрэваў птушка, белая птушка... віецца, скача, уцякае з мушкі. Цяжка цялаць...

Раптам белае кольца гуляе ў хвалях. Палец націскае курок. Стрэлу Мікіта ня чуе. Бяжыць уперад — на птушку...».

Першая аповесць П. Вазёрнага не пазбегла, на жаль, некаторых хібаў вялікай прозы пачаткоўцаў, — і стылёвых, і кампазіцыйных. Аповед атрымаўся часткова неабгрунтавана сентыментальным. Не ўпрыгожылі яго і доўгія пафасныя дыялогі станоўчых герояў (свядомых хлопцаў-беларусаў Петруся і Міхася). Сярэдзіна аповесці атрымалася беспадзейнай, расцягнутаю.

Калі аповесць П. Вазёрнага «Нявольнік няпраўды» засведчыла найперш імэтную мастацкую вучобу маладога пачаткоўца, ягонае апавяданне «Няміга», апублікаванае ў № 18 часопіса «Наперад!» за 1949 год, можа лічыцца аўтарскай удачай.

У апавяданні з дакументальнай грунтоўнасцю (у зносіх да апавядання пададзена нават дакладная дата пачатку падзей: 3 сакавіка 1067 года) апісаны захоп войскамі Яраславічаў, князёў Кіеўскай Русі, старажытнага Менску і выратоўны паход супраць гвалтаўнікоў дружыны полацкага князя Усяслава і яго малодшага сына Глеба. Аўтар — гэта відавочна — быў ахоплены дзяржаватворнай ідэяй і свядома засяродзіўся ў сваім апавяданні на старадаўніх вытоках беларушчыны, узор для мадэлі нацыянальнага быцця шукаючы ў багаці, мудрасці, мужнасці народнага духу (якое выяўляе заканадаўчае веча), у моцнай самастойнай дзяржаве, на чале якой — адданы сваёй Бацькаўшчыне «Князь Вялікі, магутны ўладар Зямлі Крывіцкае». П. Вазёрны бачыць у старажытным Полацку сэрца Крывіччыны (матыў Крывіччыны гучыць у апавяданні ледзь не рэфрэнна: «горды вой Крывіччыны», «Полацак і іншыя крывіцкія цывярдыні», «гарады зямлі крывіцкае», «воі-крывічане», «Гаспадар Полацку і ўсяе зямлі крывіцкае» і пад.).

Ідэяна-тэматычным і стылёвым планамі апавяданне П. Вазёрнага «Няміга» арганічна паядноўваецца з беларускай гістарычнай прозай 80—90-х гадоў, высвечвае нявыкарыстаныя на той час аб’екты нацыянальнага мастацкага слова, паказвае шляхі яго магчымага развіцця ў ранейшых дзесяцігоддзях, шляхі, перарваныя ў заідэалагізаваным і падцэнзурным перыядзе панавання сацыялістычнага рэалізму.

Прадметам сваёй мастацкай зацікаўленасці П. Вазёрны абірае найбольш паказальны і эфектны эпізод беларускай гісторыі. Князь Усяслаў, дачуўшыся аб захопе князямі Яраславічамі Менска, ідзе ў паход; полацкія і кіеўскія дружыны сутыкаюцца ў жорсткай сечы. Калі ў крывічан былі ўведзены ў бой апошнія падмацаваныя і, здавалася, іх дружына вось-вось пачне адступаць, на беразе крывавай Нямігі з’явіўся са сваім аддзелам сын князя Усяслава Глеб (які дагэтуль змог вызваліць палонных менчукоў). Бой разгараецца з новаю сілай, і толькі ноч спыняе яго. Пераможныя шалі, як пераконвае аўтар апавядання, схіляюцца на бок полацкіх ваяроў (князь Усяслаў напрыканцы пачынае ўсміхацца). Як мудры вайскаводца ён пад аховай цемры змяняе месца стаянкі сваёй дружыны, каб раніцай распачаць новую сечу — за незалежнасць Крывіччыны. На гэтым апавяданне «Няміга» заканчваецца.

Абавязнаму ў гісторыі чытачу вядома, што наперадзе палачанаў і ўсю «Крывіччыну» чакалі трагічныя падзеі, пра якія новых твораў П. Вазёрнага не дайшло, — аднак тая падзеі на добра-

датнай літаратурнай ніве леглі ў аснову гістарычнага рамана канца 1980-х гадоў Леаніда Дайнекі «След ваўкалака» (дзе апісаны далейшы лёс князя Усяслава, прызванага Чарадзеям, пасля злога падману князем Ізяславам: палон у кіеўскім астразе-поруце і ўцёкі з яго).

Апавяданне П. Вазёрнага зроблена як гераічная панарама, у апісальнай манеры, з алузійнасцю да «Слова аб паходзе Ігаравым» — першага мастацкага твора пра старадаўнюю бітву на менскай Нямізе.

Апавяданне «Няміга» ніколі не перадрукоўвалася ў Беларусі (найбольш поўна яго прэзіянтныя творы апублікаваны ў складзенай Янкам Запруднікам кнізе «Дванаццатка» (Нью-Ёрк, БНІМ, 2002)), таму дазволім сабе працягнуць цытату з яго — пра тых ж крываваў падзеі на Нямізе:

«Гарэла неба на ўсходзе, купаючы ў золаце вяснову раніцу. Якраз на разьдзеле верхавінаў дрэваў, што ахувалі воддаль берагі Нямігі, яно змяняла свой колер і прыймала з кожнай хвілінай больш сьветла-празрыстую афарбоўку. Праменьні, падобныя да тонкіх дыямантовых голак, выпаўзалі з гэтага адасобленага колерам паўкола і, перасякаючы гушыню пазалоты, уразалі вострымі штырхамі ў высь цёмнага блакіту. <...> У гэтым часе зайграў баявы ражок. Жудасны шэст зброі парушыў мёртвую цішыню. Лес ззаду паўтарыў яго глухім рэхам <...>».

Няміга яшчэ больш счарніла ваду між кучамі целаў. Пара над полем, дзе соўвалася людзкая калатня, ужо далей пад Менск, больш заўважна ўзвыталася ўгару. <...> Воі-Крывічане блудзілі сярод вялізнага могільніку, падбіраючы раненых таварышаў. Бітва ўсё далей адыходзіла ад берагоў Нямігі».

Выявіўшы сталенне творчага мыслення і мастацкага пошукі, П. Вазёрны, на жаль, пасля «Нямігі» прыпыніў публікаванне сваіх прэзіянтных твораў, якія засталіся сведчаннем багатага ідэйна-мастацкага патэнцыялу нацыянальнай гістарычнай прозы яшчэ напрыканцы 40-х гадоў ХХ стагоддзя...

У 1955—1972 гадах Паўлюк Вазёрны-Павал Урбан працаваў у Інстытуце вывучэння СССР (Мюнхен) — навуковым супрацоўнікам і рэдактарам, узначальваў аддзел, які рыхтаваў да выдання біяграфічныя даведнікі. Адначасна быў сябрам прэзідыума Навуковай Рады і сакратаром Рады інстытута. Яго абралі скарбнікам і адміністратарам выдавецтва «Бацькаўшчына». У 1961-м ажаніўся з зямлячкаю Ларысай Асадчай. З 1974 года і да выхаду на пенсію (1989-ы) П. Урбан быў супрацоўнікам беларускай рэдакцыі радыё «Свабода».

У 2001 годзе ў Мінску выйшла праца П. Урбана «Старажытныя ліцьвіны: Мова. Паходжаньне. Этнічная прыналежнасць» (2-е выданне — у 2003-м), прысвечаная даследванню этнічнай тоеснасці старажытных ліцьвінаў і гістарычнага тэрміну «Літва».

Аднак час браў сваё... На 87 годзе жыцця — 2 лютага 2011-га — у нямецкім Мюнхене Павал Урбан-Паўлюк Вазёрны, — гісторык, журналіст, прэзіянт, культурна-грамадскі дзеяч, — закончыў свой зямны шлях. У Мюнхене засталіся яго дачка і жонка...

На смерць творцы і патрыёта адгукнуліся найперш суполкі беларускага замежжа.

«Зь вялікім сумам даведлася я пра сьмерць Паўла Урбана, — прызналася Івонка Сурвіла. — Ён амаль усё жыццё — ад студэнцкіх часоў — быў чальцом Рады БНР. Сапраўдны беларус: сьціплы, вельмі разумны, глыбокі, мала казаў, але шмат напісаў вельмі карыснага для нашай краіны. Усе мы вельмі ўражаны яго сьмерцю, хацелася б, каб такія людзі ніколі не паміралі...».

Ну і, прынамсі, хацелася б верыць, што напісанае імі — усё ж такі! — застаецца.

Адвечны боль

Мікола ІльЮчык
(1966—4 лютага 2025)

...На мінулым тыдні адведаў бабу Кацю. Яна маладзейшая за матулю, але звычайна называць яе бабай мы перанялі ад уласных дзяцей. Баба Каця час ад часу тэлефануе нам. І той колішні правадны тэлефон мы не вылучаем да гэтай пары толькі з той прычыны, што на яго тэлефануе баба Каця.

У жонкі паблізу няма ніякай радні, і баба Каця апекавалася, уласна, як сапраўдная матуля, дбала пра яе, гутарыла, падтрымлівала. У бабы Каці ёсць уласныя дзеці: сын, дзве дачкі, канешне ж, ёсць унукі ды праўнукі. Але гады не маюць літасці, спагады і жалю. Яны няўмольна ідуць наперад, ведучы кожнага да жыццёвага фіналу. Пастарэла і баба Каця.

Мы крыху паразмаўлялі, я спяшаўся. Але перад маёй выправай з бабінай хаты па позірку яе стомленых вачэй ці, можа, нават неяк інтуітыўна я зразумеў: варта пабыць з ёю яшчэ. Пэўна ж, яна хоча пра нешта распавесці альбо хоча, каб я сам пра нешта запытаўся ў яе.

Каб не памыліцца з пытаннямі, каб не зрабіць якую недарэчную памылку, пытаюся пра дзяцей. Мабыць, любой матулі прыемна раскажаць пра іх, тым больш, што дзеці ў бабы Каці цалкам прыстойныя людзі. Пагаманілі. Расказала пра ўсіх, не абышла ўвагай і ўнукаў.

Я зноў употай ад яе паглядваю на гадзіннік і на дзверы, а ёй нібыта хочацца яшчэ затрымаць мяне хоць на хвілінкачку.

— А ведаеш, — яна паглядзела на мяне з надзеяй, што абавязкова выслухаю, — у мяне яшчэ адзін сыночак быў, страціла я яго, памёр наш першынец, якога так доўга чакалі, думала, што ніколі і не акрыяю пасля таго.

— Я не ведаў пра гэта. А што здарылася? Баба Каця, канчаткова перакананая ў тым, што я абавязкова выслухаю гэтую сумную гісторыю, прысела. Канапа падалася агромністым караблём, такою маленькай выглядала на ёй гэтая квалая, схуднелая жанчына.

— Што здарылася? Бяда прыйшла акурат тады, калі чакалі радасці. Доўгачаканы першынец нарадзіўся, але з мазгавой грыжай. Такая быццам пухліна была на ілбе, вышэй носіка. Прыгожы такі хлопчык быў наш Толік, але вась з такой адмецінай. Я цяжарнай была, а нас у калгас на працу выгналі... Хто тады бачыў тых цяжарных? Каму да іх справа была? Снапы малацілі, я тады ўпала і моцна забілася, акурат на жы вот той удар прыйшоўся. Фельчарка адразу сказала, што Толікава хвароба — прамы вынік таго падзення. Але мы жылі надзеяй, што Толік падрасце, магчыма будзе зрабіць аперацыю — і жыццё стане нам у радасць.

— Ой, бедная, такое гора, такая бяда, — ад мяне патрэбны словы спачування, але што тыя словы?

Пранікнёны позірк бабы Каці даваў зразумець, што яна хоча дзяліцца нейкімі падрабязнасцямі, нават фактамі і перажываннямі.

— У раёне далі нам накіраванне ажно ў Мінск. Дзіва што, аперацыя складаная. Такога зроду не быць. Паехалі. Мы з Толікам, муж і братава жонка. Ездзім, ходзім па тых бальніцах, а з намі ніхто і размаўляць не хоча. Не бяруць нас нікуды. Мо тыдзень мы ў тым Мінску былі, а вынікаў ніякіх.

— Баба Каця, а дзе ж вы там жылі, у каго? — Мае пытанні маглі быць недарэчнымі, але ж я павінен быў таксама нешта прамאўляць, хоць зрэдку, каб неяк падтрымаць і не выглядаць аб'якавым у дачыненні да яе сумнай споведзі.

— А дзе ж нам было жыць? На вакзале начавалі. Ажно да таго моманту, калі ў Сцяпан майго цяпец не ляснуў. Сцяпан мой — чалавек досыць спакойны. Але ўсяму мае быць канец. Ці не на апошнія грошы пасадзіў ён раніцай нас усіх у таксоўку ды загадаў кіроўцы адвезці ўсіх нас не абы-куды, а ў само Міністэрства аховы здароўя.

— О, як! Усё ж малайчына ваш муж. Гэта ўчынак!

— Учынак годны, але які толк з таго? У міністэрстве нас не прынялі, нават на ганак не пусцілі. Што ім нейкія вяскоўцы з Палесся з хворым дзіцём на руках...

З Божай ласкі, у той час там чакалі нейкую дэлегацыю, мо нават замежную. І трэ так было адбыцца, што вась яна, дэлегацыя, а мы тут, побач, не паспелі нікуды сысці, — баба Каця перавяла дух, зноў паглядзела на мяне, быццам хацела пераканана, што я яе слухаю, і неяк нават узвысіла голас: — Я рынулася да таго міністра, хоць была надта стомленая і прыгнечаная, Толік быў у мяне на руках... так я і бухнулася акурат перад тым міністрам на калені. А што мне заставалася?

Я ўявіў гэта ўсё. Перад вачыма паўсталі нейкія кадры з таго дрэннага і жорсткага кіно. Ці сапраўды такое магло адбыцца? Я паглядзеў на бабу Кацю, спачуванне і жаль змяніліся гонарам і павагай да маіх аднавяскоўцаў, што паехалі шукаць рады, паехалі вырастоўваць сваё дзіця, паехалі адстойваць сваё права на жыццё, на шчасце.

— Відаць, перад чальцамі той дэлегацыі міністру зрабілася няёмка, і ён тут жа, імгненна даў нейкім людзям пэўныя распараджэнні, а праз імгненне, так мне тады падалося, пад'ехала «хуткая», і нас усіх вывезлі ў адну са сталічных клінік на афармленне ў стацыянар. А яшчэ што скажу табе... я пра гэта нікому ніколі не апавядала. Міністр сказаў, што ўласна рэч будзе рабіць аперацыю майму Толіку, — апошні сказ баба Каця прамовіла з гонарам...

Прайшло больш за паўвеку, а матуля пра сына распавядае так, быццам гэта было заўчора — нават прозвішчы памятае. Прозвішча міністра, ягонага намесніка, прафесара, што кіраваў усім працэсам і кантраляваў сітуацыю, яна памятае імёны медсясцёр і ўсіх тых людзей, што былі тады з ёю побач, усіх, хто меў дачыненне да выратавання яе Толіка, Талюсіка, Толечкі.

Пасля аперацыі была доўгая рэабілітацыя. Ад вясны да глыбокай восені праседзела Кацярына з сынам у сталіцы. Усе заробленыя мужам за тое лета ў далёкай Сібіры грошы сталі шчыра на падзяку ўсім тым, хто быў прама ці ўскосна задзейнічаны ў выратаванні Толіка. Але што грошы? Галоўнае — сыночак здаровы...

Толік канчаткова ачуняў. На прыгожым тварыку, на пераносі, застаўся невялікі шнар. Хлопчык дагнаў сваіх равеснікаў у росце і вазе. Так казалі фельчарка, што час ад часу завітвала да іх, у гэтую цалкам шчаслівую сям'ю.

Увесну ці не ўся мужчынская палова вёскі, за выключэннем старых ды малых, з'езджала на ўсё лета на заробкі. Ці не ўся Расія, ад Бранска да далёкай Сібіры, будавалася працавітымі і ўмельнымі рукамі нашых землякоў. Баба Каця далей працягвае сваю жыццёвую гісторыю, мне застаецца толькі слухаць, каб, крыў Бог, не пакрыўдзіць яе сваёй няўвагай ці праігнараваць яе словы, бо гучаць яны як споведзь, і тут важна не згубіць ніводнага слоўца, не прапусціць ніводнага імгнення, што засталася назаўсёды ў ейнай памяці.

— Каця, паеду і я, — аднойчы паведаміў жонцы Сцяпан, — усе едуць, а нам трэ будавацца, хата нам уласная патрэбна, з матуляй добра, але самім будзе лепш, мы — сям'я, і патрэбна ўласнае жылло, наша.

Ён нахіліўся і нязвычайна-няўмела пацалаваў жонку.

— Так, Сцёпа, сапраўды, так будзе лепш. Я буду добрай гаспадыняй у нашай хаце, павер мне, — Каця нават убачыла абрысы той уласнай хаты, нічога, што гэта толькі мары, усё ў свой час.

— А ў мяне ніякіх сумневаў і нямашака. Кацька, ты — самая лепшая!

Сцяпан за колькі дзён сабраў уласную брыгаду і аднойчы раніцай, калі яшчэ нават світалая зорка не пакінула нябёсы, ён сядзеў на прыпынку і чакаў аўтобус, першы на гэты дзень. Добрыя прадчуванні і прыемныя клопаты сапраўднага гаспадары перапаўнялі сэрца. Дзіва што, на адыход з дому жонка паведаміла добрую навіну:

— Сцёпачка, у нас будзе яшчэ адно дзіця.

— Добра, — пагодліва адказаў муж, — з Толікам, дзякуй Богу, уладкавалася, будзем чакаць другое. А які тэрмін?

— Без цябе не народзіцца. Вернешся, то акурат тады недзе і час надыздзе.

Баба Каця цалкам задаволеная. Адвела душу, выліла ўсё, аб чым так шмат думала, што згадвала ці не штодня. Але ж гэта яшчэ не ўсё. І я гатовы слухаць далей.

Позняя вясна, насычанае цяжкай працай лета, неўзабаве і восень. Баба Каця распавядае, як чакала Сцяпана, як чакала разрадзіцца. Толік штодзень паглядаў у вокны, ці не ідзе татка. Дачакаліся.

Сцяпан няблага зарабіў, яшчэ і колькі тон зерня прывёз ды мех цукру — натуральная аплата. Толік радаваўся. Прывезеная з далёкай краёў цацка, сапраўдны самазвал, ніякага параўнання з самаробнымі драўлянымі машынкамі, выклікала зайдзрасць у суседскіх хлапчукоў. Машына зіхацела яркімі фарбамі, зіхацелі і Толікавы вочы. Дзіва што, такой няма ў нікога з дзяцей на ўсёй вуліцы, а можа нават і ва ўсёй вёсцы. А яшчэ Толік ведаў адну вялікую таямніцу і таксама радаваўся, бо неўзабаве ў яго з'явіцца маленькі брацік ці сястрычка.

Зіма ў вёсцы таксама патрабуе шмат высылкаў. Гэта толькі на словах — час адпачынку. Насамрэч усё інакш. Сцяпан амаль не вылазіў з лесу — набыты на корані снэжак патрэбна было спілаваць, вывезці на тартак, распілаваць на бярвенні і на дошкі. Усё ж пабудуюць яны ўласную хату!

Каця нарадзіла дзяўчынку. Пакуль малая спала ці спакойна ляжала ў калысцы, жанчына займалася хатнімі справамі ці дапамагала свекры. А тая кожны год, кожную зіму ладзіла кросны і ткала. Пасцілкі, ручнікі ці проста палатно — усё было патрэбна, не ўсяго дакупіцца, ды і сродкі патрэбна ашчаджаць. Будова — сур'ёзная справа, ды і выдаткаў патрабуе. Але ж да мэты варта ісці, няхай сабе і з агромністымі намаганнямі. Інакш не здзейсніцца, дарэмнымі будучы мары і спадзяванні. Па-іншаму не атрымаецца.

Аднойчы надвечоркам Толік быў у гуморы: так заўзятая і шчыра ўзяўся дапамагачь бабе ў ейных ткацкіх справах, што ўсе проста з замілаваннем назіралі за гэтым разумным і кемлівым хлапчанём. І падасць усё, што старая папросіць, не вылазіць жа ёй кожным разам, кросны высокія, а старэчыя ногі ды рукі ўжо не такія зграбныя, як у маладосці. Толік і цэвак патрэбных насукчае, разбіраецца ў колерах і адценнях.

Бабуля ў чарговы раз папрасіла яго аб нейкай дапамозе. Толік быў у кухні, але просьбу пачуў і рынуўся дапамагаць. Раптам хлопчык упаў. Ніхто адразу і не зразумеў, што магло здарыцца. Ці то спатыкнуўся, аб нешта зачэпіўшыся, ці ўжо проста ад стомы не змог дасканала кантраляваць свае рухі. Кацька ўхапіла дзіця на рукі, але Толік нават не заплакаў. Вінаватая ўсмешка на вуснах за такое недарэчнае здарэнне і вочы, поўныя дзіцячай неспрэчнасці і ўдзячнасці матулі, што падхапіла, што прыйшла на дапамогу.

Ад моцнага ўдару на ілбе малага выскачыў вялізны гузак, а з ледзьве прыкметнага шнара пацякла ценькая чырвоная стужачка. Кроў! Каця ўсё зразумела.

— Сцёпа! Сцёпа! Да фельчаркі бяжы, хутчэй! Божачка, што ж гэта нарабілася? Госпадзе, паратуй майго Толічка! — Каця кленчыла, галасіла быццам ужо па страшным назаўсёды сыночку.

— Мама, тут балюча, пачэ агонь, — Толік нечакана загаварыў і паказаў пальчыкам на сваю болючку. Раптам уважліва паглядзеў на матулю, лагодна ўсміхнуўся, аднымі толькі вуснамі, і заціх, страціўшы прытомнасць.

Каця шчакою адчувала ягонае дыханне, маўчала, бязгучна малілася і чакала фель-

чаркі. Тая нарэшце прыйшла, агледзела малага і вынесла свой жорсткі вырак:

— Я выклікала «хуткую». Паеду з вамі. Праб'ю накіраванне, а вы начным цягніком, неадкладна, і гэта не абмяркоўваецца, чуюце мяне, начным цягніком паедзеце ў туую ж самую клініку. Тут так: чым хутчэй, тым лепш. А інакш... Канешне ж, я спадзяваюся на лепшае, спадзяваюся, што дзіця будзе жыць.

— Будзе жыць, будзе жыць, будзе жыць... — пульс стукіў у Каціных скронях, быццам хацеў нарадзіць у яе душы цвёрдую надзею, што і гэтым разам усё абыдзецца.

— Што з ім? — Каця звярнулася да фельчаркі, каб хоць нешта адказаць на ейныя словы.

— Баюся, што сёння ўсё вярнулася, мазгавая грыжа будзе, хутчэй за ўсё, прагрэсіраваць, а ў дадатак такі моцны ўдар... Прагнозы рабіць складана. У Мінску разбяруцца. Гаранты вам не дасць ніхто, нават той прафесар, як вы казалі, з залатымі рукамі.

І зноў бальніца. Тыя ж самыя, да болю знаёмая пакуты, перажыванні і нават эмоцыі тыя ж самыя...

Толік памёр падчас аперацыі. У размове з Кацярынай хірург выказаў свае меркаванні. Знайшоў і нейкія, няхай сабе і не шчырыя, словы спачування. Асноўнае ж, што было ў ягоных словах — гэта адначасова і просьба, і патрабаванне, — збраць ужо нежывога Толіка з клінікі і везці дадому як хворага, але дакладна жывога.

— Дзе вы знойдзеце труну, дзе вы знойдзеце транспарт? Вы ведаеце, якія сродкі патрэбны на ўсё гэта? — Каця ведала, сродкаў сапраўды не засталася, бо добрая частка іх засталася ў прафесара з залатымі рукамі.

Доктар сам патэлефанаваў на вясковую пошту, каб папярэдзілі радню, каб нехта тэрмінова прыехаў у Мінск дапамагчы гаротнай матулі.

На раніцу Сцяпан быў побач з жонкай, прыехала з ім і Волга, жонка Кацінага брата. У бальніцы ім далі поспілку, звычайную радзюжку, вяскоўцы такія называлі капамі, каб захутаць хлапечкае цельца. Каця захоўвае яе дагэтуль у шафе, хоць ніводнага разу ёю не карысталася, а выкінуць рука не наважваецца.

Сцяпан прывёз для прафесара абяцаны падарунак, бо размова пра гэта ішла тады, калі Толік быў яшчэ жывы. Дзве вялізныя торбы засталіся ў патрэбным кабінцеце — адна с мясам годнага парсюка, другая з маладой ялавічынай. Сцяпан, у адрозненне ад прафесара, стрымаў дадзенае слова. Пэўна ж, і прафесар імкнуўся дапамагчы, але не ўсё ў гэтым жыцці залежыць ад чалавечых жаданняў ды імкненняў.

Прыгнечаныя горам і сумнымі турботамі людзі рушылі на вакзал. Волга несла дзіця, захутанае ў поспілку. Велікаватая паклажа, але няўважлівая і цалкам раўнадушная позіркі стрэчных тубыльцаў амаль не засяроджваліся на кўпцы вяскоўцаў, што вяртаюцца з дзіцём дадому пасля паездкі ў горад.

Тым больш, што халадэчка прымушала кожнага прыспешваць па ўласных справах. Толькі гаротная Каця са сваімі падарожнымі былі цалкам заняты ў сваіх дзехах і думках. Амаль усю дарогу да райцэнтра маўчалі, седзячы ў плацкартным вагоне. Толькі Толічак, яе любы першынец, быццам ціхенька спаў на верхняй паліцы.

Усё абышлося. Толькі ўжо ў райцэнтры на аўтавакзале, дзе яны чакалі ранішні, першы на дзень рэйс да вёскі, падышоў да іх пільны міліцыянт. Можа і меў нейкія падазрэнні, а можа, выслухаўца хацеў. Але Сцяпан адвёў яго ў бок і праўдзіва, няхай сабе і коратка, раскажаў яму сваю гаротную гісторыю. Чалавек у форме сышоў па сваіх справах, а яны неўзабаве былі дома і таго ж дня зладзілі хаўтуры.

Баба Каця замоўкла, сцішылася. Ёй балюча. З тым бодем жыла яна ўвесь час. Памяць нічога не выкрасіла, нічога не забылася. Усё да драбніц захавалася ў памяці. Яна памятае ўсё. Памятае свайго Толіка, Талюсіка, Толечку — і гатова распавядаць пра яго бясконца.

— Як добра, што ты прыйшоў, як добра, што я пагаманіла з табою, як добра, што ты выслухаў мяне. Не кожны ўмее слухаць, а ты ўмееш.

Я нічога не змог адказаць, бо цяжкі і горкі камяк сцяў горла.

— Пойдзеш ужо, так? Ну ідзі, але ж заходзь да мяне калі-нікалі. Заходзь!

Танец любові

Людміла ПАЎЛІКАВА

Апокрыў жоўты над маёй журбой.
Між абразамі перад тварам смерці
усмешка птушкай спуджанай біецца.
І што жыццё? Уступ, адзіна скерца
да вечнасці. Мне страшна — не з табой!
Камечу шаль, каб не скамечыць сэрца...

Верш удзячнасці Пімену Панчанку

І страшна падумаць,
і страшна паверыць,
ва ўсё,
што было між людзьмі.
І што будзе?
І страшна, як б'ецца
аголена сэрца,
і страшна,
як б'юць па аголеным сэрцы,
якое з любоўю
ададзена людзям.

Абпалена горла
пакутаю песні.
Як можна?!
Не пляскайце полымю ў ладкі!
Хвіліну маўчаня! —
І сэрца ўваскрэсне,
любоў уваскрэсне.

І ўбачаць нашчадкі:
як бацька гатовы
быў сына праклясці,
як рвалі мы жылы,
як рвалі нам нервы,
як страшна было —
узляцець, а не ўпасці,
як мы адраджаліся
Сорамам з Гневам.

Памяці Васіля Быкава

Дабрата — таксама зброя.
Васіль Быкаў,
«Мёртвым не баліць».

У Радзімы ўсе сыны —
як найлюбшы, то ў ізгоях!
Воем стаўся ў час вайны —
праз жыццё застаўся воем.

Воем стаўся ў час вайны...
Лейтэнанты — Бог мой! — дзеці!
Не паменела маны
з тых часоў на белым свеце.

Ды і праўду адишкаць
на зямлі не палягчала.
Ён адзін стаяў, як раць,
проці ўлады адзічэлых.

Каб пакінуць на вякі
запаветнае ад воя,
ведай, людзі-дзівакі:
дабрата — таксама зброя!

Дзён імклівых чарада...
Хай на яве, а не ў мроях
на зямлі адзінай зброяй
застанецца дабрата!

Мы — беларусы

«Ехегі monumentum» — я помнік узвёў
(лат).

Квінт Гарацый Флак

З нас кожны ўзводзіць помнік у народзе!
Над ім не ўладныя прасторы і часы,
ён з зорамі над цемрай узыходзіць,
ён з сонцам узнімаецца з расы,
каб полым слова нашага не згаснуў —
ён спеўны, ён журботны, шапаткі,
у красках ён, як вочы дзетка, ясных,
і першыя вясновыя іпакі
лятуць у ім, і коткі гостраць кіпці,
і певень б'е крыламі на зары,
паўсюдны ён, куды пагляд ні кіньце,
адкрыты ўсім — на саменькім зыры! —
ён рык зуброў, грывоты навалніцы,
уплецены ў купальскія вянкi,
ён звонам урачыстым са званіцы
зрываецца ў наступныя вякі,
вада нагбом — сцюдзёная, хмяльная,
пакладзена зернейка ў раллю —
ён цішыня на золаку, якая
яднае ў свеце неба і зямлю.
Пульсуюць у ім, не ведаючы зводу,
святло сусвету, час і наша кроў.
Мы пакідаем помнік свой народу —
сваё жыццё, свой плён, сваю любоў.

За сонцам — след у след
зыходзяць нашы дні...
Адкуль ім знаць? — Не ведаюць яны,
што сонца — у няволі ў нас саміх...

Заміж пупышак — смочак слівы,
пачуццяў, думак, слоў завяла,
душа і вочы — насцеж...
Хіба ўсміхалася б табе я,
калі б была шчаслівай?
Аднак і ты — не шчасце...

Восень няверная...
Месіва лісцяў, пачуццяў
сумам адмерана.
Ветру вучуся.
Імчуся.
Туды, дзе ні шляхоў, ні сірэн.
Праверана!
Свабода — у палоне вен
і вуснаў.
Прэч, вусціш!
Матор не глушу.
Імчуся!
...Восень.
Куды мне падзець душу?..

Няхай ты проста лёсу шал —
нябёс сягаючы, душа гарыць.
Прашу я, не сляшай!..

...А ты смяешся...

Ноч-крумкачыха не ўцячэ!
Я п'ю любоў тваіх вачэй,
Прашу, пабудзь са мной яшчэ!..

...А ты — смяешся...

Прыступкі да храма святога духа

S. T.

*
...на зорным гарышчы — каты і скразняк
а ты завітаў — і знячэўку світае
і нехта зямлю пад нагамі хістае
і мовіць баюся што-небудзь не так...

*
Быў дзень, як дзень. І той на зыходзе.
А з тэлефона голас густы:
— Памятаеш?.. XII-е стагоддзе...
Царква... На прыступках я і ты...

— Чакай! Не веру! На якім ты свеце?..
Хаця не важна, і я на тым...
— Ты памятаеш, як б'ецца маё сэрца?
Паслухай!..

Ілюстрацыя Yuliya KOVA

Мой друг...
Паэт — не болей, чым вакзал
без часу, без раскладу, без дарогі,
дзе аб парог не выціраюць ногі,
а калі шчыра, збіты ўсе парогі.
Вакзал...
Забудзь. І хто табе сказаў?!

Паэт, мой друг, не болей, чым базар,
дзе прадаюць за гордымі радкамі
на сэрцы і за пазухаю камень,
дзе ўсё на коне — свет і драбязя,
дзе часам шчырасць — горай ад лязя.

Базар...
Не вер. І хто табе сказаў?!
Паэт не больш, чым Божая сляза...

Танец любові

Першы, хто паведаміў
сваёй смяшлівай сястрычцы,
што яна прыгожая, дзе ты?
Вее сіверам ад твайго крыжа.
Бог з Табой!
Танчу з Паўночным ззяннем
над тваімі дарогамі.
Трэцякласнік,
які прызначыў
спатканне той, да якой сеў
за адну парту...
І цяпер там няма нічога вышэйшага
ад чыгуначнага насыпу з мастом.
Бог з Табой!
Танчу з пранізлівым ветрам
між пралётаў маста
над стромай плынню маёй Бярэзіны...
Той, хто нахіліўся ў палову росту,
каб павесці нязграбную дзяўчынку
ўблізкім танцы на школьным ранішніку.
Пяць год яна расла да твайго
пацалунка...

Бог з Табой!
Танчу са снегірамі
на зіхоткім голлі аснежанага саду...
Ты, хто падараваў мне сына...
Бог з Табой!
Танчу ў безданях сэрца
неўтаймоўны танец маці...
Юнак, які ля зорнага ляснага возера
назваў аголеную дзяўчыну
Багіняй Любові...
Дзе зараз яны, ручнікі нашых
заручынаў?..

Бог з Табой!
...Танчу з золкамі на палотнах,
што выбельваюць ранішнія росы...
...Танчу са стракозамі пад спеў салаўёў
сярод пражэрлівых, гарластых жаб...
...Танчу з дажджом сярод гронак мокрага,
як і мой твар, бэзу...
...Танчу з небам,
якое кружыцца над тваёй галавой...
...Танчу сярод маіх ліхаманкавых вачэй,
скіраваных у твой пусты бок...

Рамонкам прарасці...

Часлава ПЕТРАШКЕВІЧ

А ружы былі чырвоныя,
Краплёныя чыстымі росамі,
Пяшчотаю залюляныя,
Асвечаныя нябёсамі.

І хоць на мастах разведзеных
Парэнчы — усе пазносіла,
Дзівоснае цуда свежасці
Трымціць над чарговай восенню.

Вяргіня, мая берагіня,
Нявесціца каля тыну,
Маленькі пялёстак шчыра
На памяць сабе пакіну.

З усмешкаю кволай надзеі
Было — ці прыснілася гэта?
Дзяўчынкаю-аблачынкай
Сплывае ж у вырай лета.

Падзячу яму за цяпельца,
Што дзесь у душы засталася,
За ўсё, што хацела збыцца,
За тое, што не збылося...

Не паўторыцца, пэўна,
ніколі ўжо гэта імгненне,
Гэта лёгкасць і гэта крылатасць,
На пустынным пероне лісты,
што рассыпала восень —
У чаканні сваіх адрасатаў.

Колькі ў іх спадзяванняў,
сустрэч і нязведаных тайнаў,
Астравой неабжытых,
Хтось прытопча у гразь,
ну а хтось падбярэ, прачытае:
— Viva est vita!

Мова

А родная — яна лагодная,
На сэрца так мякка кладзецца,
У чысценькім, зрэбным, гаротная,
Што мамінай змалку завецца.

А маміна — яна найзванчэйшая,
З радні мо салоўку ў гаі,
Крынічкай спатоціць смагу,
Каб песняй лунаць над краем.

А мова — яна як сонейка —
Ад люлькі і да магілы,
А мова — яна знявераным
У заўтра мацуе крылы!

Радзіма. Немаўлятак шчыра
Пялюшкай неба ставіла,
Як маці, да грудзей туліла
І ў кожным часе берагла.

Слязінку смутку асушала,
Трымаць вучыла годна стаць,
Саломкі мякка падцілала,
Калі хацелася лятаць.

З удзячнасцю за ўсё, што мела
Я ад цябе ў зямным жыцці,
Радзіма, на тваім узмежку
Дазволь рамонкам прарасці.

Уладышы

Фантастычнае апавяданне

Сяргей БЕЛАЯР

Чацвер, дзясятае чэрвеня, пачаўся ў «Бальшавіцкім угары» як самы звычайны працоўны дзень.

— Слухаю, Лізанька... — адазваўся на выклік старажытнага як сам свет інтэркама старшыня калгаса.

— Сцяпан Мікалаевіч, заслужаная пенсія-нерка Барадуліна ўжо двойчы тэлефанавала, папярэдзіла, што воданаярны вежа вось-вось абрынецца, — далажыла сакратарка.

— Я ж адправіў туды Захарыча з новымі падпоркамі, — здзівіўся старшыня. — І «буханку» калгасную яму вылучыў, каб на сабе іх не цягнуць. А кавадла з рыдлёўкай у Захарыча свае ёсць.

— Ваш УАЗ Алавян забраў. Скажаў, што па справе. Дзяржаўнай важнасці.

— Яму што, дэпутаткае месца мёдам змазана? — задаў рытарычнае пытанне Цевель. Другі «першы намеснік» ужо каторы год не знаходзіў сабе месца ад усведамлення таго, што недастаткова аператыўна прагаласаваў за павышэнне пенсійнага ўзросту адразу на дваццаць пяць гадоў як для мужчын, так і для жанчын.

— Захарыч усе падпоркі за раз панесці не змог, а Вугалькоў падумаў, што гэта дровы для яго качагаркі прывезлі. Самі ведаеце, які цяпер бардак з пастаўкамі: для перапродажу кітайцам аддаюць усё, што толькі можна. Нават антыкварную мэблю.

— Спаліў? — падпоркі былі добрыя, дубовыя. З тоўстымі жалезнымі вугалкамі.

— Апошнюю Захарыч паспеў з агню выхапіць. А потым выказаў Вугалькову ўсё, што пра яго думае ў мацернай форме.

— Пабіліся? — старшыня ніколі — нават у вясёлкавых дзіцячых фантазіях — не думаў, што калі-небудзь стане на чале цырка.

Адказ быў чаканым:

— Дзядзька-Сцёп ледзьве разняў. Пасля ў свірне Арыніча абодвух замкнуў.

— Усё настолькі сур'ёзна? — занепакоіўся старшыня. Жалезнымі вугалкамі грызлі да смерці забіць можна.

— Абодва лыка не вяжуць, — таксама звыкла распавяла сакратарка.

— Да авансу ж яшчэ цэлы тыдзень, — нагадаў старшыня. У «сельпо» гарэлку і віно з шампанскім прывозілі толькі да свят. Дворніку і апальшчыку Брагіна самагон у доўг не дасць: не трэба было ў свой час спрабаваць украсці ў яе бітон з брагай. Гэтыя два гора-работнікі яшчэ і зблыталі запаветную ёмістасць з мешанкай для парасят. — «Максімкі» нажукціліся, ці што?

— Тэр-Акапан мамай кляўся, што шкло-ачышчальнік больш не возіць. Толькі не веру я, што сумленне яго замучыла. Участковы ў турму адправіць прыгразіў... Тхор сказаў, што «скотч» для тэлеграфных слупоў за свае грошы больш купляць не будзе.

— Ні адна толькі Бульбянка ж без электрычнасці застанеца, — на замену драўляных апор на бетонныя грошай у калгасе не мелася. А «Бульба-банк» крэдыт пад такія шалёныя працэнты даваў, што нават Ілан Маск не пацягнуў бы.

— Цытую: «Я не мільянер!».

— «Скотч» я яму прывязу, як толькі Алавян, паскуда такая, са сталіцы «буханку» прыгоніць.

— Вы як будзеце вяртацца з райцэнтра, да айца Палімпедыста ў Дэпрэсію заедзьце. Ён «Сталінца», якога Марда адрамантаваў, асвячаць адмаўляецца.

— Яму ж заплацілі, — указаў старшыня.

— Скажаў, дэманскае стварэнне асвячаць не будзе. І запатрабаваў альбо імя трактару змяніць, альбо ганарар патроіць.

— А не трэсне ебл... — старшыня спахапіўся. Сакратарка чула і не такое: Бульбянка — гэта вам не культурная сталіца. Тут да абсцэннай лексікі з першага года

жыцця звяртаюцца. Бо жыццё такое. Толькі навошта прыпадабняцца да «гапаты»? — А ці не шмат будзе за маханне мокрым пэндзлікам?

— Гэта ён нам яшчэ рахунак са зніжкай выставіў. Ціпа з павагі да ўлады.

— Усё? — старшыня ў думках вылаяўся. «BMW X6» айца Палімпедыста мог служыць энцыклапедычным увасабленнем сквапнасці.

— Яшчэ ваш першы «першы намеснік» Пухныш з дружкамі пад раніцу ля «сельпо» дрыфтаваў. Коламі амаль увесь асфальт сцерлі. І недакуркаў з марыхуанай накідалі. Пякельны Д'ябал пару штук з'еў, цяпер Звёздачкін злавіць яго не можа. Нібы маторчык у сра... у «багажнік» устаўлены.

— Балван! — не стрымаўся старшыня. Была б яго воля — выгнаў бы навязанага «мажора» да чортавай мацеры. Адна шкода толькі ад яго. — Прыйдзеца бацьку Пухныша тэлефанавать.

— Яшчэ б так з вартаўніком можна было, — стомлена ўздыхнула сакратарка, запаветнай марай якой з'яўляўся шлюб з багаццем і эміграцыя. Куды заўгодна, толькі б уцячы з раю. І як мага хутчэй.

— Міхей Спартанец што ўжо нарабіў? — старшыня нават не спрабаваў гадаць.

— На спрэчку ў ярка-чырвоную міні-спадніцу і топік са стразамі прыбраўся і да Аддзялення Міністэрства правільнадумства і паводніцкага кірунку мас вытываў. У паркы і на дваццацісантыметровых абцасах.

— Яго ж за бігфута прыняць можна, — карціна, намаляваная ўяўленнем, дакладна прымусіла б Іераніма Босха памерці ад зайздрасці.

— Добра, Рацыц паспеў вартаўніка перахапіць, пакуль думкаўпарадчыкі на працу не прыйшлі. Енку было б на ўвесь раён: вартаўнік яшчэ і мацюкальныя ўласныя прыпеўкі спяваў на ўсю акругу...

Вобраз нажа гільяціны, які маланкай апускаўся на шыю старшыні, быў вельмі маляўнічым. І такім жа жывым здаўся кошык, набіты бруднай саламай і запырсканы гарачай крывёю лы ног кáта.

— На ўсю вобласць, — паправіў старшыня. І пасля паўзы папытаўся: — Гэта ўсё, спадзяюся?

— Перад самым вашим прыходам тэлефанавалі з вобласці. Да нас едзе Дагнацій-Перагнацій.

Тузацца пачалі адразу абодва вокі старшыні: толькі першага сакратара ЦК ПУК бракавала. Вочы тузаліся не ў такт, з-за чаго магло скласціся ўражанне, што Цевель — кібарг з пашкоджаным нейрапрацэсарам.

— Сцяпан Мікалаевіч? — занепакоілася сакратарка, якая навучылася адрозніваць скрыгат зубоў ад няспраўнасцяў у працы інтэркама. — Можа, па фельчара паслаць?.. Сцяпан Мікалаевіч?

Тытанавая ручка ў руцэ старшыні зламалася напалам. Цевель панаракаў, што закон забараняе ўторкнуць яе ў вока галоўнога бальшавіка.

— Трымайцеся, Сцяпан Мікалаевіч! — старшыня ўздрыгнуў ад грукату падзення чагосьці масіўнага. Няйначай, шафа з дакументамі павалілася на падлогу. Альбо сейф. — Ужо бягу!

Не прайшло і секунды, як сакратарка ўварвалася ў кабінет. Старшыня быў падобны на каменную статую лютага бога, і Красуня адразу западозрыла інфаркт.

— Дапамажыце! — дурным парасём завішчала сакратарка, зусім забыўшыся пра аптэчку. І віск гэты, напэўна, было чываць нават у суседняй Дэпрэсіі.

— Лізанька, калі ласка, скажы Дагнацію-Перагнацію, што я памёр, — папрасіў старшыня.

Сакратарка з палёгкай выдыхнула, але безапеляцыйна пахітала галавой.

— Селектарная нарада ў губернатара! Землятрус! Экстранны з'езд старшыняў усіх рэспубліканскіх калгасаў! Жывот прыхапіла! Іншапланетнае ўварванне! Апакаліпсіс!

— Пабойцеся Бога, Сцяпан Мікалаевіч! — сакратарка кіўком паказала на лімузін у суправаджэнні доўгай калоны забеспячэння, які, палохаючы курэй і гусей, расплюхваючы лужыны з брудам, з ровам клаксона падкаціў да сельсавета.

Выхад дэпутата з лімузіна быў абстаўлены з помпай, якая засланыла з'яўленне нават самых вялікіх імператараў мінулага. А сам Дагнацій-Перагнацій пераўзыходзіў па аб'ёме цела любога рэспубліканца, што давала Міністэрству знешніх зносін падставу пахваліцца перад нерэспубліканцамі дасягнутым узроўнем дабрабыту. А яно расло прама на вачах: дэпутат змяніў сціплы «William Westmancott Ultimate Bespoke» на «Dormeuil Vanquish II». І відавочна збіраўся найхутчэй пакарыць новую вяршыню.

— Сардэчна запрашаем у Бульбянку, Ромблен Даздрасмыгда Пячагодавіч! — Цевелю, да ўласнага сорама, з цяжкасцю ўдалося схаваць злую радасць: для Дагнація-Перагнація паездка ў «Бальшавіцкі ўгар» была падобна да пакарання.

Дагнацій-Перагнацій паморшчыўся як ад кілаграма лімонаў. Абедзве яго рукі былі забінтаваныя, і нехта з шасцідзесяці дзевяці памочнікаў дэпутата пастаянна на іх дзьмуў. На пытанне старшыні дэпутат патлумачыў: — Вытворчая траўма.

Брывіна старшыні выгнулася ў здзіўленні, і Дагнацій-Перагнацій распавёў аб дэталі:

— Дык учора на сходзе так пляскаў, што ўсе далоні сабе адбіў. І сіплю, таму што «Бравісіма!» гучней за ўсіх крычаў.

— Вы б бераглі сябе, Ромблен Даздрасмыгда Пячагодавіч, — даў жартаўлівую раду Цевель. — Пойдзецца на «бальнічны» — як без вас народ будзе?

Пасадная асоба іроніі не ўлавіла.

— Ні выходных, ні вакацыяў, ні адпачынку — увесь у працы. Ворагу не пажадаю свайго крэсла... такой жаклівай нагрукі.

Старшыня ветліва кіўнуў, а дэпутат амаль дзве гадзіны расказваў аб тым, як складана, не шкадуючы сябе, пастаянна думаць.

— Не для сябе ж жоп... аздак ірвем! — адразу чацвёрта памочнікаў прамакнулі дэпутацкую слязу. Зрэшты, гэта мог быць і ботакс — з-за жывата Дагнація-Перагнація старшыня ўсё роўна не мог падысці бліжэй. — Усё аддаём народу! Вось, напрыклад, ужо ў шэсць гадзін раніцы ўвайў і штраф за адсутнасць прадпісанай усмешкі шчасця.

Як на бяду, вароны і галубы не дзялілі месца на чатырохметровай пазалочанай статуі Леніна, старшыняская «Nokia 3300» маўчала, а сакратарка захоплена ляскала па клавіятуры. Так што перапыніць слоўны паток пад добрапрыстойнай падставай старшыня не мог.

— Я ў вашу крэпасць з архіважнай справай! — праз тры чвэрці гадзіны нарэшце патлумачыў прычыну візіту дэпутат.

— Крэпасць? — не зразумеў старшыня.

— Сёння ўся краіна — крэпасць! — ганарліва абвясціў дэпутат. Вораг ляскае гусеніцамі ля самых межаў, — падзяліўся Дагнацій-Перагнацій з болам у сэрцы. — І ўнутраныя «контры» каламуцяць вяду, спакушаюць слабых духам. Долары, еўра, шкелі і юані соваюць, каб фальшывую незадаволенасць выказвалі і няшчаснымі сябе выстаўлялі на тэўтона-масонскія фотакамеры. Архіняшчаснымі! А фашыстывуючым панк-халдзеям і ЛГБТ-рэптылоідам толькі таго і трэба. Спяць і бачаць, як бы шчаслівых людзей рабамі зрабіць. І на органы мандылістам прадаць.

Цевелю стала зусім сумна: Дагнацій-Перагнацій сеў на любімага канька. У змрочных чаканнях старшыня не ашукаўся: на працягу наступнай паўтары гадзіны дэпутат вяшчаў аб тым, што неабходна выдуваць у барацьбе з Антыхрыстам і яго слугамі.

— І каб Дабро трыўмфавала і далей, загадана сабраць уласную каманду супергерояў. Накшталт «Вартавых галактыкі», «Мсціўцаў», «Лігі справядлівасці», «Фантастычнай чацвёркі», «Корпуса Зялёных ліхтароў» ці «Захавальнікаў».

— Дык супергероі ж толькі ў коміксах бываюць, — нясмела нагадаў старшыня. — У кіно яшчэ.

— А ў нас супергероі будуць рэальнасцю! — паабяцаў дэпутат. — Айчынныя Тэхнабляхары спецыяльную сыраватку для ператварэння з чалавека ў супергероя зварылі. На аснове бруккі і крапівы. Зробяць укольчык хіляку, а атрымаюць бравага дэсантніка.

Тут старшыня не спрачаўся: дурасць была эсксклюзіўнай. Адно толькі абяцанне заваліць свет дзіцячымі каляскамі на гусенічным ходзе чаго каштавала... А былі яшчэ плата за права працаваць на прадпрыемстве і крымінальны тэрмін за адсутнасць даносу на самога сябе. Шмат чаго было — усяго і не ўзгадаеш.

— Супергероіская каманда павінна складацца з супергерояў, якія ўвасабляюць сабой нашы станоўчыя рысы, — растлумачыў дэпутат. — Спіс для выбару зацверджаны. І першым нумарам у ім стаіць Стабіл.

— Стабіл? — пры ўсім старанні старшыня не ўяўляў сабе таго, якімі нечалавечымі здольнасцямі павінен валодаць супергероі з падобным імем.

— Стабіл абараняе Стабільнасць. У чырвоным трыко, са шчытом. Узброены Ашчаслівіцелем — гаечным ключом на пяцьдзесят пяць... — І тут нагадаў пра сабе «Apple iPhone 18». — Калі ў кампартыі Тувалу няма трох мільёнаў долараў для таго, каб заплаціць за ўдзел у дзевяцьсот дваццаць трэцім сусветным з'ездзе Партыі ўтаймавальнікаў капіталізму, гэта не мая праблема. Гэта праблема кампартыі Маўрыкія... Што?.. Адзін хрэн, што Тувалу, што Маўрыкія. «Неграленскі тракт» нахер усіх сланоў у сваёй Цьмутаракані перастраляў і слановыя косці прадаў за права прыехаць да нас. Хай і камуністы Тувалу пачухаюцца. І ніякіх растэрміновак. «Кэшам» усё і адразу!.. На чым мы спыніліся, таварыш Цевель?

— На гаечным ключы на пяцьдзесят пяць... — Толькі ўявіце, таварыш Цевель: караючы гаечны ключ Дабра... — бляск у вачах Дагнація-Перагнація быў знаёмы старшыні па погляду пастаянных кліентаў самагоншчыцы Брагінай. — Далей. Мэн-Пралетарская кепка, куленепрабівальная целагрэйка. Чырвоныя галіфэ і кірзавыя боты.

— Ворагаў штурхаць?

— Калі тэлескапічны шуфель і нун-матыкі не спыняць ворага.

— Тады яшчэ ядро-булава неабходна, — жартуючы, прапанаваў старшыня. Разумення жарт не знайшоў.

— Схоплюеце на лёце, таварыш Цевель! — узрадаваўся дэпутат. — ПУК верыла ў вас яшчэ да вашых падпольных «Кумачовых кальсонаў». Яны ж дзейнічаюць?

— Інкогіта, — указаў старшыня.

— Разуменю, — паважліва кіўнуў дэпутат. — Вакол ворагі... Памочнікам Мэна будзе Аграсек.

— Гучыць ужо вельмі па-гома... э... нязвыкла для вуха.

— Наадварот, таварыш Цевель. Самае што ні на ёсць архісвойскае імя. Ад «Аграрны сектар». Аграсек будзе апырскваць ворагаў вадкім сіласам.

— Жорстка, — здрыгануўся старшыня.

— Іншымі сродкамі мы вайну не выйграем, таварыш Цевель... — сказаў дэпутат і зрабіў вялізны глыток «Hennessy Beaute du Siecle Cognac». — Чырвоны Камбайнёр — замест рук малатарні. Перамолвае недачалавекаў на кампост... АлкаМегаЗаўр — мутант, які працуе на тэхнічным спірце і страляе ў ворагаў папяросамі «Беламорканал»... ІТ-барг — мешанка з кібернетычнага арганізма і чыноўніка...

Спіс аказаўся вельмі доўгім. І кожнае новае імя біла па мозгу мацней за папярэдняе. Непакісны Антыдолар. Аліфабой. Тіс-Токар. Устойлівы Вугальны Атамшчык. Валютны Экспарт. Чалавек-Піларам. Пенсіёніка. Святлопрамяністы Сверхаптыміст. Высокі Зарплаціў. Цэментыўс. Табакерыўм Спірытус. СэнтТэхнік. Моцная Канстытуцыя. Капітан Рэспубліка. Цуда-чыноўнік. Хуткадзейны Керагаз. Нягейскі Пацан...

— Атрад называецца «Уладшы», — загадаў дэпутат і адкрыў рот для лыжкі з ікрой «Almas» бялугі-альбіноса.

Уладышы

Фантастычнае апавяданне

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 6

— Як? — аналогій старшыня не сустракаў. І мясцовы коміксафіл — Варфаламей Пугаўкін — напэўна, таксама.

— «Уладышы». Ад святога для любога нармальнага чалавека слова «Улада», — вусны дэпутату прамаквалі шаўковай сурвэткай з вышытай залатой ніткай манаграмай. — Тэрміну вам, таварыш Цевель, да сямнаццаці нуль-нуль. Карэспандэнты ўсіх нашых шасцісот пяцідзясяці чатырох тэлеканалаў пусцяць змантаваны рэпартаж пра каманду супергерояў у вяршыні «Абрысах»... Не падвядзіце, таварыш Цевель! Разлічваем на вас.

— Не падвяду! — стомлена запэўніў старшыня. Дадатковая нагрузка не ўзрадала б нават зімой, калі работы ў вёсцы нашмат менш.

— Для арганізацыі каманды супергерояў з бюджэту выдзеленыя фінансавыя сродкі, — і зноў шэсцьдзясят дзевяць дэпутацкіх памочнікаў перадалі па ланцужку вялізны металічны чамадан з кодавым замком.

— Дзякую вам, Ромблен Даздрасмыгда Пячагодавіч! — гэтым разам Дагнацій-Перагнацій дастаў з чамадана пацёртую пяці-доларавую купюру, хоць намінал новенькіх банкнот у банкаўскіх пачках, ад якіх чамадан ледзь закрываўся, складаў сто долараў.

— Viva dolaro americano!.. Святыя маўзалеі!.. Гэта для іншай мэтавай аўдыторыі!.. No pasaran!

— І вам таго ж, Ромблен Даздрасмыгда Пячагодавіч.

— Загадайце памыць статую Ільіча. Вечна ён у вас у г.не.

— Матэрыял такі, — развёў рукамі старшыня. — Падобнае прыцягваецца да падобнага.

— Дадому! — рыкнуў дэпутат, і праз хвіліну двор сельсавета, на велізарную радасць Цевеля, апусцеў.

— Лізанька, патэлефануй, калі ласка, Варфаламею. Скажы, што мне тэрмінова патрэбна ягонае дапамога, — сям-так здушыўшы раздражненне, вымавіў старшыня.

— О'к, Сцяпан Мікалаевіч.

— «Уладышы»... — прыгнечана паківаў галавой Цевель і вярнуўся ў кабінет: Дагнацій-Перагнацій за старшыню «Бальшавіцкага ўгару» яго працу не зробіць. А спытае строга, бо з яго самога спытаюць яшчэ больш строга.

Пугаўкіна не давалася доўга чакаць — чуткі ў вёсцы распаўсюджаюцца хутка.

— У нас будзе ўласная супергелойская каманда! — дзіцячы крык даляцеў да сельсавета за некалькі хвілін да з'яўлення самога Пугаўкіна. Хлапчук прыбег не з пустымі рукамі: да вялізнай клятчастай сумкі, якая смела магла прэтэндаваць на званне «мары звышпрагнага марадзёра», з коміксамі прыкладалася сапраўды гіганцкая кардонная тэчка. Завязкі ледзь-ледзь утрымлівалі яе змесціва. — У мяне тут поўная энцыклапедыя па супелгелоях. Сам складаў.

— Малайчына!.. Справа такая, Варфаламей: трэба з нашых зрабіць супергерояў. Як думаеш, здолеем?

— Цётка Іголка-Швейка не паспее ўсім да тэрміну на сваёй швейнай машынцы касцюмы пашыць, — пасля паўзы з сумам адазваўся Пугаўкін.

— А без касцюмаў ніяк? — даваўся яшчэ адзін артыкул выдаткаў. Такімі тэмпамі і па свеце пайсці надойга. Прадаваць нырку не хацелася.

— Які ж супелгелой без касцюма? — жахнуўся Пугаўкін. — Супелгелойскі касцюм — гэта натула супелгелоя. Яе ўсяк падклэсліваць неабходна. І як яшчэ злодзей будзе ўпэўнены ў тым, што ён б'ецца менавіта з супелгелоем, а не з пелаймальнікам?

Старшыня ўключыў інтэркам.

— Лізанька, зрабі ласку, даведайся ў фон Дурэмбы, што ў яе ў сельскай краме ёсць з

паставак Міністэрства лёгкай прамысловасці і цяжкага машынабудавання.

— Зраблю, Балтасары... Ой, прабачце, Сцяпан Мікалаевіч!

— І няхай Міхей Спартанец паглядзіць, ці застаўся які-небудзь рэквізіт у ДOME культуры.

— Да Тэл-Акапяна тлэба ехаць, — падказаў Пугаўкін, і старшыня аблаяў сябе за кемлівасць: «бізнес-імперыя» армяніна ўключала і «Буцік страшэннай прыгажосці», які гандляваў сэксанд-хэндам. А ў асартыменце чаго толькі не было...

— Чула?

— Qui... Гэта значыць так. Толькі Алавын яшчэ не вярнуўся.

— Значыцца можа, — спахмурнеў старшыня. Прапановы Алавына ніколі не займалі менш за тысячу старонак дробным шрыфтам. Паперу для аргтэхнікі ў сельсавет вазілі еўрападнамі. Свой «Lamborghini Sian» другі «першы намеснік» шкадаваў. І Пухныш адмовіцца гнаць свой «Rolls-Royce Cullinan» у райцэнтр, хоць бацька і купіў яму з банкаўскай прэміі «Aston Martin Valkyrie». — Бабрыча папрасі.

— Ляснік так хутка пры сельсавеце кур'ерам стане.

— Не для сябе стараемся ж. Павінен увайсці ў становішча.

— Супелгелоям штаб-кватэла патлабуецца, — агучыў чарговае патрабаванне Пугаўкіна. — І спецтланспалт.

— Ніяма ў мяне вольных плошчаў пад дур... пад раскватараванне. Усё альбо ў арэнду здадзена, альбо развальваецца.

— Без штаб-кватэлы нельга, — пакруціў галавой Пугаўкін. — Ва ўсіх супелгелойскіх каманд павінна быць штаб-кватэла, каб было дзе планы вылатавання света будаваць.

— СТА падыдзе? — не прапаноўваць жа аварыйную воданаснаўную вежу.

— Толькі на пелшы час, — з самым сур'ёзным выглядам кінуў Пугаўкін. — А вось тэхніка павінна быць супелсучасная.

— Варфаламей, ну дзе ты ў нас у калгасе суперсучасную тэхніку бачыў?.. Адны «Сталінцы» і «ТэСэМкі». Каб не было Марды, і гэтыя на звалку адправіліся б, — могілкі сельсакаспадарчай тэхнікі, якая не вытрымала праверкі, былі відаць нават з космасу.

— Не ўсе супелгелой лётаць умеюць.

— Марду папрашу, — старшыня цяжка ўздыхнуў. — Скліпае нам які-небудзь самаход.

— Назва павінна быць гломкай, — унёс карэктыву Пугаўкін. — Бэт-мабіль там. Або Оптымус Плайм. Стлаламабіль. Гелікаліел. Ховелболд.

— Чарапалом? — падумаўшы, Пугаўкін слаба, але ўхваляльна кінуў. — Хай тады Райскі Чарапалом.

— Згода.

Сакратарка прынесла шакаладныя цукеркі, печыва, клубнічны джэм і гарбату, і праца закіпела. Старшыня нават не ўяўляў, як даў бы рады без Пугаўкіна. А той, расклаўшы разнафарматныя коміксы ў стракатых вокладках не толькі на пісьмовым сталe, канале, савецкім сейфе, крэслах, але і на сцэртым паркеце, усё мацней уваходзіў у раж.

— Пла эмблему галоўнае не забыцца. Інакш з іншымі камандамі супелгелояў могуць нашу зблытаць.

Сышліся на бусле-бодзібілдары ў ільняной кашулі. Вобраз дапаўняў саламяны капялюш і насаджаная на тронак ад рыдлёўкі на манер молата бульбіна.

— Клуца! — вынес вердыкт Пугаўкін.

Далей — больш.

Выдатна ўяўляючы, з якім настроем выйдучы пад тэлевізійныя камеры калгаснікі, наагружаныя дадатковымі абавязкамі, Цевель абвясціў другую палову дня працоўнай і вырашыў зладзіць народныя гулянні.

— Карнавал! Круцейшы за бразільскі! — імгненна разнеслася па Бульбянцы і суседніх вёсках. Ад добраахвотнікаў не

было адбою. Прышлося нават прыцягнуць у дапамогу сакратарку і правесці строга кастынг. Праблем з касцюмамі не ўзнікла: выпушчаная на волю, фантазія сялян тварыла самыя сапраўдныя чуды — стомлены ад афіцыйнай паўсядзённай сур'ёзнасці, людзі горача хацелі свята...

Тэлевізійныя пачалі збірацца ўжо а пачатку пятай. Галоўным быў камандзір здымачнай групы ВК — Вяшчальнага канала. Цевель паставіў бы палову заробку на тое, што ў журналіста маецца званне дзейнага палкоўніка.

— Расставіце вашых блазн... э... супергерояў па крэйдавых крыжыках, — распарадзіўся Плёнкер. — Хай усміхаюцца і махаюць. Пытанні ёсць?

— Не, — старшыня ледзь не выцягнуўся ў фронт і не адгукнуўся «ніяк не».

— Выконваць!

Нядоўга думаючы, Цевель аддаў стэрно кіравання Пугаўкіну, які ператварыўся ў Абаронцу. Дзеля таго, каб надаць волюі дзіцячай постаці цягліцавы аб'ём, у гарнітур напіхалі ваты з запасаў фельчарска-акушэрскага пункта. Фельчар Ланцэт стаў Доктарам Здравіем, які выпальвае язвы лазернымі прамянямі з вачэй. Для ворагаў таксама былі прыгатаваны сіфонная клізма, мазгавы трэпанатар і гідраўлічны скальпель. Рэктальны разрывальнік старшыня забракаваў.

Пенсіянер Звёздачкін прызначыў сябе Дынамічным Паказчыкам — велічэзнай чырвонай стралой, накіраванай у неба. Зборай Дынамічнага Паказчыка былі лічбы — яны маглі задушыць любога злосніка. Памочнікамі Дынамічнага Паказчыка сталі Харчовая Бяспека і Звышабароназдольнасць: браты Нікіціны вырашылі адцягнуцца ад пастаяннага вынаходніцтва. Харчовую Бяспеку ўзброілі кумпяком-бітай, булкабоем і дранікамі-сюржэнамі. Звышабароназдольнасць забіваў супернікаў лычка-кулямі і магічным аксельбантам.

Загадчыца бібліятэкі Рыдэр называлася цяпер Усеагульнай Пісьменнасцю. Яе арсенал складаўся з ручка-калоў, плазменнага лясе, літарастрэла, лінейкі-мяча і Шара ведаў. Электра-Вожыкам быў электрык Вільгельм Тхор, які ўвесь іскрыўся аголенымі правадамі і трымаў напаватове скруткі сіняй паралізуоучай ізаленты. На супергеройскай касцюм пайшлі аўтамабільныя пакрышкі. Вугалькоў не мог быць нікім іншым, акрамя Містэра Вугля, які адрэжыў рабіў з ворагаў паліўныя брыкеты.

Заслужаная пенсіянерка Барадуліна адгукалася на імя Лэдзі Азбест. Прабіць яе касцюм не змог бы назвастэроід — па гэтай прычыне Лэдзі Азбест прыкрывала тэрыторыю ад смяротных пагроз з космасу. Супраць варажых танкаў «Уладышы» выставілі Чыгунную Станіну — ніякая іншая выява да прадаўшчыцы «сельпо» не падыходзіла. Ветэрынар Канаваловіч надзеў маску Газабалонія — плазменнай істоты, гатовай пусціць у ход газавыя ключы і пламбіратары. Батарэй-Жор — вадзіцель Рацьк — сілкаваўся адпрацаванымі батарэйкамі, а Непераможны Антыінфляцый — малакавоз Рамбарук — пры дапамозе чароўнай кваркавай статыстыкі паліў нелегітымныя эканамічныя паказчыкі.

Карацупій у «чабурашкавым» футры сачыў за непарушнасцю межаў і пасылаў у парушалнікаў спакою ноты і пратэсты. Яго намеснікам з'яўляўся Анцірасхітай — былы баксёр-цяжкавагавік Накаўціркін, да двух пудоных кулакоў якога прыкладаўся падобны на бочку «піўны» жывот...

Вакансію АлкаМегаЗаўра ў выніку смяротнай сутычкі з сабутэльнікамі заняў вартанік Міхей Спартанец.

Старшыня мог ганарыцца сабой: упершыню загад зверну аказаўся выкананы. У ідэальным карэ выстраілася брыгада, якая была здольная падцерці нос любым заморскім супергероям. Клубень Дастатку. Нафтахлёб. Бугай Ш. Калійны Выкапень. Азотагранул. Трактарына Вылечваючая. Папіцот. Слаўбазар. Знішчальнік-ІП. Пралетарскі Раскулачвальнік. Магутны Антыпіндос. Пурпурны Бензінагон. Перасякальнік Імперыялістычных Замахаў. Акцыз-Марка. Супрацьбагацей. Бязлітасны Мазгапраў. Уладальнік Грамадзянства. Серпун-Малаткун. ПУК-сябар. Сум Капіталу. Засароміцель Алігархаў. Маёр Пільнасць...

Камора «сельпо» была завалена штанамі клэш з меднымі лацбантамі, пажоўклымі ад пылу і часу балетнымі пачкамі, гідракасцюмамі, брызентавымі касавароткамі, цёмна-сінімі папяровымі фланелеўкамі, хакейнымі швэдарамі, чорнымі беспамернымі халатамі, сарочкамі-хіпі кіслотных расфарбовак, жоўтымі чаравікамі сорок восьмага памеру, вязанымі шапкамі з бубонам, каскамі і пінжакамі з немагчыма шырокімі накладнымі плячыма.

Мала чым саступаў складскім запасам і рэквізіт: як высветлілася, у запасніках захаваліся толькі рэчы, якія можна было выкарыстоўваць у дзіцячых камедыях. А гарышчы з'яўляліся самымі натуральнымі скарбніцамі антыкварыяту. «Рэтра-калекцыя» здалося сялянам недастаткова, і яны дружна ўзяліся за нажніцы, стэплеры, швейныя іголки, паяльныя лямпы, клейкую стужку, фальгу, нажы, фарбы і бляху. З прычыны таго, што любы абмежаванні адсутнічалі, людзі выкліліся па поўнай. Труссы-стрынгі з крыламі заняпалага анёла і кепкі «USA» з плюмажам з пёўнавага пер'я і мішуры былі яшчэ кветачкамі...

Жаночая палова не шкадавала блэстак. Асабліва захапілася Сіла Друкаванага Слова: пятнаццацігадовая блогерка Ксюша Няшная зіхацела ў промнях асвятляльных праэктараў з настольных лямпаў так, што на яе немагчыма было глядзець без слёз болю. Прадпрымальнік Тэр-Акапян пазбавіўся ад самага нехадовага тавара — некаторыя рэчы выклікалі збянтэжанасць.

Дапамагаць механіку Мардзе падахвоціліся браты Нікіціны, і ў выніку аўральнай працы тандэм выдаў на-гара цэлы парк супергеройскай тэхнікі. Пральная машына «Riga-4» паднімалася на два метры ад зямлі дзякуючы антыгравітацыйнаму рухавіку. Пнеўмакроаход, сабраны з экскаватарных каўшоў, корпуса верталёта МІ-8, АТ-114 — аўтамата па продажы газаванай вады і ручнога электрычнага пыласоса для збору пылу мадэлі адна тысяча дзевяцьсот трыццаць восьмага года (мог бегаць як сапраўдны павук). Старая тэлефонная будка, якая выкарыстоўвала для катапульты метан, перамяшчалася на чатыры метры. Халадзільнік «ЗІС-Масква» працаваў па прынцыпе віхровага руху.

Калгаснікі кампенсавалі адсутнасць інжынерных талентаў фантазіяй. Убачылі свет Быстракар-XXI з трактарнага самаходнага шасі Т-16; Э-мабіль — з двух парасяткаў у кардоннай скрынцы прыводзіўся ў рух электрашокерам; Газ-ваген — вілачная каляска з газавымі балонамі і шырокімі рэтрубамі з вагнераўскіх труб; Дрым-машына — размаляваны ва ўсе колеры вясёлкі фанерны кораб, які везлі на чатырох дзіцячых трохколавых роварах; Т-рухавік — аўтамабіль-мотакаляска з навшанымі на борт лістамі жалеза і шыферу; Тэхналітальнік Экстра — труна з паветранымі шарамі. І мноства іншых, не менш смелых праектаў.

Камандзіры здымачных груп былі ў поўным захапленні. Плёнкер сказаў:

— Ура! Ура! Ура!

А ўвечар перад экранамі тэлевізараў сабраліся ўсе ад малага да вялікага. І аніводзін не адышоў нават да вялікай патрэбе на працягу чатырох гадзін, на працягу якіх доўжыліся «Абрысы».

Пасля з'яўлення каманды супергерояў, усе без выключэння рэспубліканцы адчулі такі гонар, што працоўныя подзвігі пасыпаліся як з рога багацця. Рост эканамічных паказчыкаў дазволіў краіне ўвайсці ў сотню вядучых сусветных эканомік.

Старшыня «Бальшавіцкага ўгару» быў адзначаны ўвагай начальства: ПУК зрабіла Цевеля ганаровым піянерам з уручэннем яму вылепленай з пластыліну першым сакратаром Цэнтральнага камітэта ПУК Дагнаціем-Перагнаціем статуэткі. Камітэт Захавання Сацыяльнай Стабільнасці з помпай уручыў Цевелю сертыфікат на адзін некаральны хабар. Бітвазаўраджайнае Міністэрства дало ганаровую граматы. Узаагародай Міністэрства міністэрстваў стала падпіска на «Чырвоную газету» на год...

Але самай каштоўнай узнагародай для старшыні стала радасць людзей. Бо ў іх ашчасліўванні і заключаецца сапраўднае прызначэнне ўлады.

Намалюю вясну

Рычард БЯЛЯЧЫЦ

На адлегласці працягнутай рукі
Быў і я шчаслівым самым-самым.
Спаць зляталіся на гнёзды жаўрукі,
Воблакі паселі над Версале.
А як дойліды сышліся, цесляры
Класці дзень да дня
Цаглінай смела,
Кажуць, тут,
На беразе Тур'і,
Бусяня версальскае асела.
Тут пад аркай часу хваляваўся я,
І ва ўсім тайлася абнова.
Тут назаўтра распаўнелая Тур'я
Сонца нарадзіць
Была гатова.
Да працягнутай рукі тваёй амаль
Прыплывала з чарадою гуска.
Ах, Версаль,
Мой шчучынскі Версаль
Між пал'ёў
І словаў беларускіх!

Пахне зорка

Лебедзі спрабуюць цалавацца,
Значыць, квецень белы настае.
Людзі не спяшаюцца ў палацы,
У пакоі цёплыя свае.
Да дарог наблізіліся гоні,
У пару пасеем і пажнём.
І Радзімай светлаю
Сягоння
Пахне зорка
Проста над акном.

Музыка

Зайгралі Вы,
І Вас не стала.
Мяне пры Вас няма даўно.
Палацавыя сцены,
Залы
Плылі аблокамі ў акно.
Як дня заходнія вароты
Свой залаты завершаць спеў,
Паперы чысты ліст самотна
З хвілінай кожнаю хмурнеў.
А сонца стоміцца ў зеніце —
Зямлю і неба не дзялю.
Смычок вазьміце
І вярніце
Мяне з сабой
На зямлю.

Раяль

Маўчу прад ім заўсёды шчыра,
Нібы прад даўняю радзімай,
Бо паляцець у сумны вырай
Не мог раяль
З крылом адзіным.
Стаіць раяль.
Сняжынкі ў вэлюм
Снуюць па клавішах да мая.
Спадаюць белыя да белых,
Сняжынак чорных не бывае.
То гукі цешылі, то стылі,
Кранання рук прасіла цела.
Ён прызямліўся, аднакрылы,
Там, дзе яго пачуць хацелі.
Ускінеш рукі грацыёзна —
І па-над вежамі, напэўна,
На небасхіле будзе можна
Пабачыць зноў слязу Шапэна.
Не адрывай рукі ад клавій,
Яна магічная дарэшты.
Пакуль ты гэтым светам правіш,
Гучыць раяль,
Нібыта вершы.
Мне журавы з вышынь казалі:

Што б на зямлі ні адбылося,
Вясна сыграе на раялі
І потым —
Залатая восень.
На ім усе іграць умелі:
Бярозы сплаканыя, сосны,
Расінкі, вочы, акварэлі
І нават месяц высакосны.
Я не асмелюся, адзіны,
Сказаць, што іншыя казалі.
Той, хто не здатны на ўспаміны,
Не падыходзьце да раяля.
А на прыступках ля палаца,
Нам прадракаючы сустрэчу,
Князьёўна будзе хвалявацца,
Пакуль плыве раяль у вечнасць.

Прыгажосць

Аднак жа верасень настане,
Туман паслаўшы ў бераг густа.
Як заставацца да змяркання
Такой, як помніць здаўна
Люстра.
Пад вадаспад жывы,
Прад мастам,
Гучала скрыпка ля палаца.
Такой прыгожай
Жыць няпроста,
Каб давацца
І давацца.
Каб бачыць-чуць,
Як восень кліча,
Бо чэзне без цябе і гіне;
Зямлі змяняць штора аблічча
Сваёй прысутнасцю
Багіні.

Вальс

Тацяне Дзякевіч

Вальс, як букет, хоць вазьмі падбярэ
Даме, як некалі марыў.
І раз-два-тры, раз-два-тры,
раз-два-тры —
Кружыцца юныя пары.
Штосьці маэстра расшчодрыўся так
Нам на прыснежаны танец.
Жыць ручайком разняволена
Такт
Памяцю не перастане.
І адступіла гадоў мерзлата,
З хмараў вяртаюцца гусі.
Больш ні пра што не кажы,
не пытай —
Прывідам сам станаўлюся.
Музыка наша — твая і мая,
Лёгка пальчыкі вашы.
Будзе кружыцца бясконца зямля,
Тыя пачуці пазнаўшы.
Кружыцца, кружыцца, пэўна, якраз
Не распазнаць бліжай,
Белая-белая Дама між нас,
Чорная Дама ў Нясвіжы.
А за акном над вадой, угары,
Лебедзем свеціць паветра.
І раз-два-тры, раз-два-тры,
раз-два-тры...
Скрозь закаханы маэстра.

Ля каміна

Напэўна, ёсць палац віднейшы
На веліч, вытанчанасць, словы.
А да мяне прыходзяць вершы
Ў салоны сценаў стогадовых.
Як іх прыняць
І што сказаць ім,
І незнаёмым мне,
І родным.
Няхай любуюцца палацам
З людзьмі Бярэся і Гародні.
Да пасівелага каміна,
Дзе спалі столькі часу Знічы,
У госці князя і княгіню
На Каляду радком паклічу.
Пачну з «Чазені», «Гражыны».
Калі ж асмелюся памалу,
Яшчэ — пра Шчучын
І жанчыну,

На балі што ачаравала.
Прыпомніць князь той час далёкі,
Як рэй свой вёў у краі роўна,
І прызёрныя асокі,
І словы родныя
З-пад Нёмна.

Місія

Прадзімовы час.
Не спіцца.
І прымроіцца тады:
Маладзён, як колісь, быццам
Без аглядкі на гады.
Зноў знаёмых абрысы
Коцяць рэха мілых слоў.
І ніколі не змарыўся
Ноч ісіці
І верыць зноў.
А пад клавесін і гуслі
І ля свечкі на сталі
Ў прамінулы век вярнуся
І далей,
Яшчэ далей.
Як мне толькі не зазнацца
Пад вачэй тваіх святло,
Бо ахоўваю ў палацы
Будзе што
І што было.

Ваш верш

Нікуды месяца з кроны не ўцячэ,
Наступіць дзень
Ды сонейку да пары.
А можна, я падумаю яшчэ
Над Вашым вершам,
Юным светлатварым.
Адзін паветра свежага глыток
Нам падзяліць пашчасціла пароўні.
Падпраўлю рыфмы
Мяккі завіток
І пульс рытмічна
Выб'еца на скроні.
Перачакаць халодную зіму,
З вачэй надоўга,
З памяці прапаўшы.
Спыталі,
Ці не страшна аднаму?
Я прамаўчаў,
Заняты вершам Вашым.
Што можна, акрамя такіх вачэй,
Дзеля душы асветленай
І верша
Насупраць запаліць
Яшчэ ярчэй,
Самому перад гэтым не згарэўшы?

Астэроід

Заўгодна гатовы на ўсё,
Што просіць разумнае сэрца.
І гэта завецца жыццём,
І шчасцем высокім завецца.
Гарэць на вачах буду рад.
Кахаў, спадзяваўся і мроіў.
Я ваш на свабодзе вар'ят,
Нібыта ў вяках астэроід.

Яна

Няхай не жыць у рытме танца,
А ад святочнага стала,
Аднак,
Любіць і захапляцца
Прырода шані і мне дала.
Тады ж зіма
З душою, міла
Па шкле, што ззяла навакол,
Бландзінкай вабнай блаславіла

Яе
Кружыць квяцісты дол.
Маўчаць званы,
І дзень высокі
Ў чаканні выведзе паўкруг,
Пакуль яе не ўчуць крокаў
І ўсплеску вытанчаных рук.
Пагляд па сонечнай пагодзе,
Як і прынёманскія сны.
З вясной у край яна прыходзіць
І застаецца да вясны.
На ёй бялюткая хусцінка,
Да траў — празрысты малахіт.
Сустрэўшы ў вобразе ліцвінкі,
Прад ёй
Сумеўся краявід.
На восень лёгка засумуе
Па роснай музыцы, але
Не разглядзець яе самую
У аблачынках,
У святле.
Не будзьце болей, жырандолі
І балюстрады, у журбе.
Яна не бачыць
Іншай волі
Ні зоркам светлым,
Ні сабе.

За дваіх

Ішлі вякі
Каханне, боль —
Свабоды велічныя пумы.
А мы падумалі з табой
Упершыню пра дзень наступны.
Мы хваляваліся дарма,
Сусвет трывожылі вялікі.
Пад Ваша добрае імя
На небасхіле ззяюць блікі.
Усё вышлося, нібы круг,
Без бліскавіц і хваль драпежных.
Пагляд удзячны,
Дотык рук
І бласлаўленне мудрай вежы.
Імгненне знічкі.
Сон. Уздых.
Сцяжына ўверсе маладая.
Пра дзвэй наступны
За дваіх
Як думаць соладка бывае.

Найгрыш

О, колькі павінна гадоў
Прайсці
І вяды абярнуцца,
Каб мы засмяяліся зноў, —
А ці разышліся па-людску.
Ты ж ночы палоніш мае
І поўдні з-пад воч забіраеш.
І дыхаць тады не дае
Струны заклапочаны
Найгрышы.

Вінаваты

Ціхі,
Па травах пайду,
Бо вінаваты наўкола.
Ноч пакладу ў лебяду,
Буду, як зоркі, вясёлы.
Але сумненні ў жыцці
Не пакідаюць заўзятая:
Ці дастаткова пайсці,
Як навакол вінаваты?
Двое ідуць уначы
Пад вераснёвыя шаты.
Як пашкадуеш аб чым,
Ведай,
Што я вінаваты.

«...Ідзе вайна, вайна і толькі вайна»

Нобелеўская лекцыя

(Стакгольм, снежань 2025 г.)

Ласло КРАСНАХОРКАІ

Ласло Краснахоркаі (László Krasznahorkai) нарадзіўся ў 1954 годзе ў горадзе Дзьюла на паўднёвым усходзе Вугоршчыны. Публікаваць свае апавяданні пачаў у 1977 годзе. З 1985-м, адразу па дэбюце ў вялікім жанры (раман «Сатанінскае танга») стаў вядомым. Паводле амерыканскай пісьменніцы Сьюзэн Зонтаг, «ён сучасны венгерскі майстра апакаліпсісу, той, каго можна натхніна параўнаць з Гогалем і Мелвілам». Макс Зэбальд пісаў: «Універсальны погляд Краснахоркаі канкуруе з Гогалевымі "Мёртвымі душамі" і далёка пераўзыходзіць усё напісанае яго сучаснікамі».

У 2025 годзе, другім сярод вугорскіх пісьменнікаў, атрымаў Нобелеўскую прэмію па літаратуры.

Шаноўныя спадарыні і спадары!

У сувязі з Нобелеўскай прэміяй па літаратуры першапачаткова я збіраўся падзяліцца з вамі сваімі думкамі пра надзею, але надзея ў мяне акурат скончылася *назаўжды*, таму цяпер я раскажу вам пра анёлаў.

1.

Хаджу туды-сюды і думаю пра анёлаў, я ўсё яшчэ хаджу, не верце вачам сваім, здаецца, быццам я стаю і гавару ў мікрафон, аднак не, на самой справе я раблю круг за кругам, з аднаго кута ў другі, вяртаюся туды, адкуль пачаў, і гэтак далей, круг за кругам, і так пра анёлаў, пра якіх я ўжо магу вам сказаць вось што: гэта новы від анёлаў, у іх больш няма крылаў, таму, напрыклад, больш не трэба ламаць галаву над пытаннем, калі вытыркаюцца ў іх гэтыя два крылы са спіны, больш за тое, гэтыя два велізарныя крылы моцна распасціраюцца за межы іх мантыі, дык як жа працуе іх нябесны кравец, якія ж невядомыя веды пранікаюць у яго майстэрню там, наверх, калі ён іх апранае, два крылы знаходзяцца звонку, відавочна, звонку бесцялеснага цела, але дзе ж ім тады высунуць крылы з гэтых бесцялесных, салодка струменістых убораў, якія пакрываюць таксама іх крылы, альбо, калі яны не выстаўляюць іх, то як гэта нябеснае адзенне пакрывае іх целы разам з іх крыламі, бедны Бацічэлі, бедны Леанарда, бедны Мікеланджэла і нават бедныя Джота і Фра Анджэліка!, але цяпер гэта ўжо не мае значэння, пытанне знікла разам са старымі анёламі, гэтыя — яны новыя, што стала відавочна ўжо цяпер, калі я пачынаю хадзіць па сваім пакоі, з чаго ўсё, што вы бачыце, гэта тое, што я стаю перад мікрафонам і, як лаўрэат Нобелеўскай прэміі, абвясчаю, што хацеў пра надзею, але сёння не, не пра гэта, таму хутчэй пра анёлаў, вось мая адпраўная кропка, усё гэта набыло цямьяныя абрысы ў маёй галаве раней, чым я, прымаючы задуманую позу, рушыў у дарогу ў сваім працоўным кабінце, невялічкім вежавым пакоі ўсяго чатыры на чатыры метры, з чаго яшчэ трэба выключыць тую частку, дзе лесвіца вядзе ўверх і ўніз на першы паверс, вядома, не думайце пра нейкую рамантычную вежу са слановай косці, гэты вежавы пакой у правым куце аднапаверховага драўлянага будынка, зладжаны з самых таных яловых дошак, узвышаецца над іншымі, бо мой

участак мае схіл, бо ён знаходзіцца на вяршыні пагорка, я маю на ўвазе ўвесь участак, ён мае схіл, на самой справе, ён моцна схілены ў напрамку даліны, у выніку чаго, калі я захацеў, каб пакоі на першым паверсе, якія паграбуюць прыбудуў, былі пашыраны, а я хацеў гэтага з-за кніг, якія імкнуліся захапіць усю прастору, і праз нейкі час стала немагчымым адкласці гэта надалей, у выніку чаго гэты дадатковы пакой стаў узвышацца, з-за нахілу, як вежа, абцяжарваючы ніжні пакой, дык вось, кажу тут толькі пра анёлаў,

а не пра надзею,

і не пра тых, пра старых, бо старыя, крылатыя, — падумайце пра найбольш вядомых, пра незлічоную колькасць карцін пра Дабравешчанне з Сярэднявечча й эпохі Адраджэння — яны нясуць пасланне, пасланне пра тое, што народзіцца Той, Хто павінен Нарадзіцца, гэтыя старажытныя анёлы, гэтыя нябесныя пасланцы пастаянна прыбываюць з тым ці іншым пасланнем і, згодна з анёлагіяй, перадаюць яго адрасату пераважна вусна ці, часам, — як на выявах з IX—X стагоддзяў — чытаючы непасрэдна са стужкі сказаў, якая хвалюецца, карацей кажучы, слова набывае незвычайнае значэнне ўжо ў гэтай сцэне, але анёлы перадаюць яго таксама ў іншых місіях альбо праз словы, ахутаныя святлом, альбо прашаптаных на вуха ці, дакладней, перадавалі тое, што Усявышні пасылаў выбранаму, і ў гэтым сэнсе — не вяртаючы цяпер увагу на іх адлюстраванні — іх больш нельга адрозніць, ці, дакладней, нельга было адрозніць ад іх пасланца, у такую меру нельга, што мы павінны сказаць, што старыя анёлы — гэта пасланні, што яны самі і ёсць гэта пасланне, якое заўсёды выходзіць ад Неаспрэчнага, менавіта ён пасылае іх, Сваіх анёлаў, уніз да нас, тых, хто змагаецца ў пыле, бадзячыся, хто асуджаны стаць ахвярай таго, што Непрадбачана Адбываецца (гэй, гэтыя былыя добрыя часіны!), карацей кажучы, стары анёл — гэта пасланне ад кагосьці іншага камусьці іншаму, пасланне з навіной, якая мае характар інструкцыі альбо паведамлення, але нават у гэтым выпадку я не буду займацца тут імі, і цяпер, стоячы перад вамі, у той жа час, пакуль, правільна, хаджу кругамі ў вежавым пакоі, які, ведаецца, выбудаваны толькі з таных яловых дошак, які амаль немагчыма адагрэць і які выключна з прычыны схілу ўчастка з'яўляецца вежай, дык вось, са старымі — не, нават і так не, што вобраз, які жыве ўнутры нас — дзякуючы геніям Сярэднявечча і ранняга Новага часу, ад Джота да Джота, — калі гэтыя прыгожыя, велічныя, блізкія нам старажытныя анёлы, якіх можна апісаць цёплымі эпітэтамі, у любы час, нават сёння, пастаянна кранаюць нашыя нячулыя, няздатныя да веры душы, таму што менавіта яны былі, яны заставаліся стагоддзямі адзінымі, па чых рэдкіх з'яўленнях мы маглі зрабіць выснову пра самі Нябёсы, а разам з гэтым пра кірунак, які сам па сабе, як кірунак, пабудоваў унутры нас структуру Сусвету, бо дзе ёсць кірунак, там ёсць адлегласць, гэта значыць, ёсць прастора, і дзе ёсць кірунак, там ёсць і адлегласць паміж дзвюма кропкамі, гэта значыць, ёсць час, таму ёсць сусвет, што меркавана лічыўся створаным на стагоддзі — о!

Ласло КРАСНАХОРКАІ.
Фота Marili ZARKOU

на тысячагоддзі! — дзе сустрэчы з імі, старажытнымі анёламі, далі нам магчымасць безумоўна ўспрымаць верх і ніз як рэаліі, я б так і хадзіў кругамі з кута, вяртаючыся ў той жа самы кут, калі б хацеў гаварыць вам пра старых анёлаў, аднак не, старых анёлаў ужо няма, ёсць толькі новыя, а я хаджу кругамі, з аднаго кута ў той жа самы, стоячы тым часам тут, пры вашай увазе, бо, як я ўжо, магчыма, згадваў, **у нас з'явіліся новыя анёлы,** якія, згубіўшы свае крылы, ужо больш не маюць і тых пшчотна струменістых хітонаў, ходзяць сярод нас у прастай вулічнай вопратцы, мы не ведаем, колькі іх, але, паводле нейкай цямьянай падказкі, яны ўсе прысутнічаюць, бо нека тут і там, як і старыя ў былыя часы, гэтыя новыя таксама з'яўляюцца нам у нашым жыцці акурат у такіх жа выпадках, што і старыя, і на самой справе іх лёгка пазнаць, калі яны гэтага захацуюць, а не хаваюць тое, што носяць у сабе, лёгка таму, што яны ўваходзяць у нашае жыццё быццам у іншым тэмпе, пад іншы рытм, іншую мелодыю, чым той тэмп, з якім крочым мы, змагаючыся і блукаючы тут, унізе, у пыле, і больш за тое, мы нават не можам быць упэўнены, што гэтыя новыя спускаюцца да нас аднекуль зверху, бо зусім не здаецца, быццам гэты верх увогуле існуе дагэтуль, быццам і ён, гэты верх — разам са старымі анёламі — перадаў уласнае месца вечнаму ДЗЕСЬЦІ, дзе ўжо адны толькі вар'яцкія канструкцыі Іланаў Маскаў структуруюць прастору і час, і з гэтага адразу можа высветліцца, што, хоць вы ўсё яшчэ бачыце і слухаеце толькі старога, які гаворыць на сваёй невядомай мове з нагоды абвясчэння таго, што, з'яўляючыся Нобелеўскім лаўрэатам, праз два дні атрымае прэмію і хто, канешне, нязменная ходзіць кругамі ў тым самым не надта цёплым вежавым пакоі, паміж яловымі дошкамі, словам, я, то бок ён, цяпер паскарае крокі, быццам выказваючы, што яго думкі пра гэтых новых анёлаў паграбуюць іншага маштабу і іншай хуткасці ад чалавека, які пра іх думае, і сапраўды, паскараючы ўжо крок, я адразу прыходжу да высновы, што гэтыя новыя анёлы не толькі не маюць крылаў, але і не нясуць нікага пасланца, нічога, яны проста тут, сярод нас, у прастай вулічнай вопратцы, непазнавальныя, калі так хочучы, а калі хочучы інакш, дык яны выбіраюць нас, яны падыдуць да нас, і тады ў імгненне катаракта знікае з нашых вачэй, як і налёт з

нашых сэрцаў, гэта значыць, сустрэча адбываецца, і мы ў шоку: глядзі, анёл! а яны стаяць тварам да нас, але... яны нічога не перадаюць, вакол іх няма ніякіх сказаў, якія хвалююцца, няма святла, якім бы яны шапталі нам у вушы, бо яны не кажучы аніводнага слова, быццам анямелі, яны проста стаяць і глядзяць на нас, шукаючы нашага позірку, і ў гэтых пошуках ёсць просьба, каб мы зірнулі ім у вочы, і **каб мы**

перадалі ім пасланне, але, на жаль, у нас няма нічога, бо мы маглі б сказаць ім у адказ на благальны позірк толькі тое, што калісьці было адказам, калі яшчэ былі пытанні, але цяпер няма ні пытанняў, ні адказаў, дык што гэта за сустрэча, што гэта за нябесная і зямная сцэна, яны проста стаяць перад намі, назіраюць, і мы проста стаім і назіраем, і нават калі яны нешта разумеюць з усяго гэтага, мы пэўна не разумеем пра што ўсё гэта, нямы да глухого, глухі да нямога, як гэта можа прывесці да размовы, як гэта можа прывесці да паразумення, не кажучы ўжо пра боскае значэнне, калі раптам асяняе кожнага адзінокага, стомленага, сумна чуллывага, напрыклад, цяпер — калі можна і мяне аднесці да іх — мяне, хто нібыта стаіць тут, перад вамі, ля мікрафона, а насамрэч знаходзіцца там, наверх, у вежавым пакоі, ведаецца, дзе сцены з таных яловых дошак, агідная цеплаізалецця, што гэтыя новыя анёлы ў сваёй бясконцай немаце, магчыма, ужо зусім не анёлы, а ахвяры, ахвяры ў першапачатковым, боскім сэнсе гэтага слова, я таропка дастаю свой стэтаскоп, бо ён заўсёды ў мяне з сабой, нават цяпер, тут, калі я размаўляю з таго пакоя ў вежы, хаджу кругамі, і вельмі пшчотна кладу слухаўку ім на грудзі, і адразу ж чую лёс, іхні лёс, і такім чынам я раблюся саўдзельнікам такога лёсу, я адчуваю, як там б'ецца такі лёс, які адразу ж зменіць момант, асабліва наступны момант, які чакаў бы мяне, таму што... не, гэты наступны момант, які здаваўся імаверным, не адбудзецца, адбудзецца зусім іншы момант, гэта момант шоку і краху, што ахопіць мяне, бо мой стэтаскоп чуе жакліваю гісторыю новага анёла, які паўстаў перада мной, пра тое, што ён ахвяра, ахвяра: прычым не дзеля нас, а з-за нас, усіх нас, з-за ўсіх нас, без крылаў і без пасланца, паведамляючы, што ідзе вайна, вайна і толькі вайна, вайна ў прыродзе і ў грамадстве, і гэтая вайна вядзецца не толькі зброяй, бо лем і знішчэннямі, прычым гэта, вядома, на адным канцы шкалы, але адбываецца і на процілеглым канцы гэтай шкалы, таму што дастаткова аднаго дрэннага слова, кінутага калісьці ў яго адрас, гэтага новага анёла, дастаткова аднаго несправядлівага, аднаго неабдуманнага, аднаго недастойнага ўчынку, аднаго тапання душы і цела, што было прызначана пры нараджэнні для чагосьці зусім іншага, а не для гэтага, бо яно забароннае супраць гвалту, подласці, цынічнай жорсткасці ў дачыненні да яго нявіннасці і цнатлівасці, аднаго ўчынку, ды нават аднаго дрэннага слова ўжо дастаткова, каб назаўжды параніць яго, а гэтага я не магу кампенсавць нават дзесяццю тысячамі слоў, бо гэта ўвогуле непраўна.

«...Ідзе вайна, вайна і толькі вайна»

Нобелеўская лекцыя

(*Стакгольм, снежань 2025 г.*)

«Заканчэнне.
Пачатак на стар. 9

2.

Ат, пакіньма ж анёлаў!
Я лепей раскажу пра чалавечую годнасць.
Дзіўны чалавеча, хто ты?

Ты вынайшаў кола, вынайшаў агонь, вынайшаў, што твой адзіны шанец — гэта супрацоўніцтва, ты вынайшаў падладзенне, каб быць уладаром сусвету, над якім пануеш, здабыў сабе ашаламляльную колькасць розуму, і твой мозг настолькі велізарны, звлісты і комплексны, хто з ім ты насамрэч атрымаў, хай і некалькі абмежаваную, але ўсё ж такі ўладу над сусветам, што ты называеш сусветам, ты зрабіў такія высновы, якія, праўда, пазней аказаліся ілжывымі, але дапамаглі твайму прагрэсу ў ходзе тваёй эвалюцыі, тваё, здавалася б, скачкападобнае развіццё ўмацавала і павялічыла твой род на Зямлі, ты згуртаваўся ў хаўрусы, будаваў грамадствы, заснаваў цывілізацыі, ты нават змог здзейсніць цуд: не вымерці, хаця такая магчымасць была, але ты зноў устаў на дзве нагі, потым, як *чалавек умелы (homo habilis)*, зрабіў прылады з каменю і змог карыстацца ім, а потым, як *чалавек прамаходзячы (homo erectus)*, вынайшаў агонь, і праз такую дробязь, што, у адрозненне ад шымпанзе, твае гартані і мяккае паднябенне не сутыкаюцца, стала магчымым, — пры паралельным удасканаленні маўленчага цэнтру мозгу — каб ты стварыў маўленне, і ты сеў з Госпадам Нябесным, і, калі можна верыць утоеным раздзелам Старога Запавету, ты сеў з Ім, і ты даў імя ўсяму таму, што Ён паказаў табе з усіх створаных рэчаў, а пазней ты вынайшаў пісьменства, але яшчэ раней за тое ты ўжо быў здольны да філасофскіх разваг, спачатку ты звязваў здарэнні паміж сабой, потым аддзяліў іх ад сваіх рэлігійных перакананняў, спасылаючыся на ўласны досвед, ты стварыў час, сканструяваў павозкі і караблі, даследаваў Невядомае на Зямлі, абрабаваў усё, што можна было, і зразумеў, што гэта можа значыць, калі ты сканцэнтруеш сваю моц і ўладу, намаляваў карты планет, якія лічыліся недасяжнымі, і ты больш не стаў лічыць Сонца богам, а зоркі — лёсавызначальнымі, вынайшаў, ці, хутчэй, вызначыў пол, удакладніў сексуальнасць, ролю жанчыны і мужчыны, потым — вельмі позна, хаця ніколі не позна, — вынайшаў для іх каханне, вынайшаў эмоцыі, пачуцці, розныя іерархічныя спосабы набывання ведаў, а нарэшце ўзяўцеў уверх у паветра, апярэдзіў птушак, потым палляцеў на Месяці і зрабіў там першыя крокі, ты вынайшаў зброю, здольную ўзрваць Зямлю, прычым шматкроць запар, выдумаў навуку на такім узроўні гнуткасці, дзякуючы якой нашае заўтра заўсёды абганяе, зняслаўляе тое, што можна сабе ўявіць сёння, ты стварыў таксама і мастацтва — ад пачорных малюнкаў да Тайнай вяршы Леанарда, ад чароўнай змрочнай магіі рытму да Іагана Себастьяна Баха, а ўрэшце рэшт, раптам — па гістарычных мерках — кінуў верыць у што-небудзь, праз створаных табой жа самім прылады, што разбураюць фантазію, у цябе засталася ўжо толькі кароткатэрміновая памяць, таму ты згубіў высакароднае сумеснае ўладанне ведамі й характвом і маральнай дабрынёй, рыхтуешся перабрацца далёка ў балоцістую мясцовасць, дзе ногі тонуць, не рухайся, ты што, едзеш на Марс?, лепей так: не рухайся, бо гэты бруд загігне цябе, дрыгва зацягне цябе ўніз, якім жа прыгожым быў твой захапляльны шлях у эвалюцыі, аднак, на жаль, гэты шлях непаўторны.

3.

Ат, хопіць пра чалавечую годнасць.
Лепей я раскажу пра бунт.
Аднойчы я ўжо спрабаваў казаць пра

гэта ў сваёй кнізе «Сусвет ідзе», але я не задаволены тым — паспрабую зноў. Аднаго вільготнага, душнага дня на пачатку дзевяностых я чакаў цягнік на ніжнім паверсе нейкай станцыі берлінскага метро. Пероны, як паўсюль у сістэме У-банаў, былі сканструяваны такім чынам, што ў пачатковай кропцы па напрамку руху, усяго за некалькі метраў ад таго месца, дзе цягнік працягне шлях ізноў у тунэлі, усталявана вялікае люстра, дапоўненае лямпамі кіравання руху, з аднаго боку, каб дапамагчы кіроўцу цягніка бачыць увесь цягнік, а з іншага, каб вызначыць месца, дзе галава — калі цягнік прыбудзе — павінна будзе, з сантыметровай дакладнасцю, прыпыніцца на той кароткі час, пакуль сыдуць і зойдуць, каму трэба. Люстра, вядома, прызначана для машыніста, чырвоны сігнал святлафора паказвае, дзе той перпендыкуляр да пуцей, на ўзроўні каторага кіроўца павінен спыніць цягнік, каб забяспечыць безрызыкаўную пасадку і высадку, і яны, то бок лямпы, пасля таго, як усе сышлі і зайшлі, змяняць свае сігналы на зялёныя, і цягнік У-бан можа рухацца далей па тунэлі — у маім выпадку — у напрамку на Рулебен. Дзеля таго, каб пазбегнуць няшчасных выпадкаў і ўвогуле дзеля асэнсавання правілаў, апрача дошкі з папераджальным надпісам, на плітцы перона намалявалі таксама добра бачную, тоўстую жоўтую лінію ад ступа з лямпамі да ўвахода ў тунэль, гэтая жоўтая лінія мусіць вызначаць, што, нават калі ўласна перон працягваецца яшчэ некалькі метраў, як тут і было, пасажыр ні ў якім разе не павінен пераступіць цераз гэтую жоўтую лінію, такім чынам — на гэтай станцыі таксама, як і на ўсіх — утварылася строга забароненая зона, абмежаваная жоўтай лініяй з аднаго і ўваходам у тунэль з другога боку, куды чалавек, інакш кажучы, пасажыр, не мае права ступіць ані пры якіх абставінах. Я чакаў цягнік збоку Кройцберга, калі раптам заўважыў, што ў забароненай зоне гэтым разам нехта ёсць. Гэта быў бадзяга, спіна праз боль згорблена, ён намагаўся памачыцца з перона ў загібленне, што пабудавана для рэек, праз боль твар крыху павернуты да нас, мужчына нібыта шукаў спагады ад нас. Бачна было, што дзейства сапраўды прычыняе яму вялікую пакуту, што ён толькі па кропельках здольны вызваліць пухір ад мачы. За час, пакуль я цалкам зразумеў, што там адбываецца, людзі, якія стаялі вакол, таксама прыкмецілі, які беспрэцэдэнтны выпадак парушыў усім нам гэты дзень. Усеагульная думка ўзнікла імгненна, успрымалася ледзве не на дотык, настолькі яна ва ўсіх была аднолькавай, што гэта скандал і што скандал трэба неадкладна спыніць, бадзяга павінен знікнуць, і моц жоўтай лініі трэба зараз жа паправіць. Не было б бяды, калі б бадзягу ўдалося скончыць сваю справу і, панурачыся, прыцягнуцца назад да нас, а потым падняўся б па лесвіцы на другі паверх, але бадзяга не скончыў, бо, пэўна, не змог скончыць, а што яшчэ пагоршыла становішча, дык гэта тое, што на процілеглым пероне раптам з'явіўся паліцэйскі, які, крыкнуўшы адтуль, практычна насупраць бадзягі, рашуча прызваў парушальніка закона, каб ён неадкладна спыніў тое, што робіць. Гэтыя станцыі — таксама ў інтарэсах бяспекі — пабудаваны такім чынам, што цягнікі, якія прыбываюць з процілеглых напрамкаў і адпраўляюцца далей, адзелены адзін ад аднаго, то бок, дзве пары рэек знаходзяцца ў загібленні прыкладна дзясціятровай шырыні, на амаль мятравай глыбіні, таму калі нейкі пасажыр перадумаў і захацеў перайсці з перона, які абслугоўвае цягнікі толькі ў адным напрамку, на перон іншага напрамку, дык ён мог зрабіць гэта толькі

так: дайшоўшы да лесвіцы, што ў канцы перона, падыймаўся на другі паверх, там пехатою ішоў калідорам над рэйкамі на процілеглы бок, дзе ўжо можна спусціцца па лесвіцы на ніжні паверх, каб трапіць на цягнік, што ідзе ў напрамку, у які ён раптам захацеў паехаць, аднак, зразумела, анік не такім чынам, каб наўпрост скочыць уніз і прайсці гэтыя дзясці метраў там, унізе, пераступаючы праз рэйкі, не, калі ў забарон увогуле ёсць ступені, дык гэта яшчэ больш строга забаронена, і, канешне, небяспечна для жыцця, а я гавару настолькі падрабязна пра гэтую вядомую ісціну таму, што згаданы вышэй, яўна раззлаваны паліцэйскі — захоўваючы пэўную долю сваёй годнасці, аднак выкарыстоўваючы свае паўнамоцтвы і здаровы сэнс — быў вымушаны прайсці менавіта такі шлях, гэта значыць, павінен быў спачатку дайсці да лесвіцы на тамтэйшым пероне, па ёй падняцца на другі паверх, там перабегчы на гэты бок і, нарэшце, спусціцца ўніз да нас.

Такім было першапачатковае становішча, таму паліцэйскаму давалося менавіта так і дзейнічаць, бо, хаця, заўважыўшы непарадак, ён некалькі разоў крычаў з супрацьлеглага перона моцным, нізкім голасам, але беспаспяхова, бадзяга нават не звяртаў на яго ўвагу, больш за тое, галаву па-ранейшаму трымаў крыху павернутай да нас, выраз твару не змяніўся і адлюстравваў тую самую пакуту, з якой ён працягваў капаць на чыгуначныя рэйкі, а ўсё гэта было асабліва балючым для паліцэйскага, бо з'яўляецца сапраўды беспрэцэдэнтным парушэннем правілаў, парадку, закона і здаровага розуму, менавіта тое, што бадзяга ніяк не рэагаваў на патрабаванне, то бок — на імаверную думку паліцэйскага — прыкідваўся глухім.

Само сабой разумеецца, што бадзяга ўлічваў балючую перавагу таго, іншага, тую акалічнасць, што паліцэйскі будзе шпарчэйшы за яго і што ён — адпаведна ўласнай волі і волі прыроды — анік не здолее сваечасова закончыць забароненую дзею, таму, калі ён заўважыў, што паліцэйскі паспешна рушыць з месца, а потым і бяжыць па супрацьлеглым пероне, каб па далёкай лесвіцы дабрацца да другога паверха ды імкліва праляцець над рэйкамі і спусціцца ўніз да нас, каб за вуха ўхапіць яго, бадзягу, дык ён, з вялікай цяжкасцю, са стогнамі, аднак усё ж спыніў тое, што рабіў, і пачаў ратавацца ў нашым накірунку, каб як мага хутчэй дабрацца да найбліжэйшай лесвіцы ўверх і як-небудзь знікнуць.

Жахлівае было саборніцтва. Публіка на нашым пероне занямела, таму што, як толькі бадзяга крануўся з месца, адразу стала бачна, што з гэтага ратавання нічога не атрымаецца, бо гэты стары бадзяга пачаў трэсціся ўсім целам, здавалася, што ягоныя ногі і мозг, які кантралюе гэтыя ногі, ужо не функцыянавалі як след, таму, пакуль ён назіраў, як паліцэйскі на тым баку спяшаецца да лесвіцы — метр за метрам! — ён тут, на нашым баку, цаной страшных намаганняў, хаатычна махаючы рукамі, змог пераадольваць толькі сантыметр за сантыметрам, а тым часам і паліцэйскі і ён таксама аглядаліся на тыя дзясці метраў, што аддзялялі іх адзін ад аднаго. Гэтыя дзясці метраў зрабіліся для паліцэйскага несправядлівай, цяжкай пакутай карнай перашкоды, а бадзязе, з нашага боку, менавіта гэтыя дзясці метраў з'явіліся адтэрміноўкай, якая ўключыла ў сябе бессэнсоўную, аднак відавочную надзею на тое, што можна адкрузіцца ад заканамернага прыцягнення да адказнасці. Ацэньваючы ўсё з гледзішча паліцэйскага, які ўвасабляў закон, зацверджанае ўсімі, таму абавязковае для ўсіх Дабро супраць

парушальніка правілаў, які адмаўляе рацыянальнае, карацей — супраць Зла. Ён сапраўды прадстаўляў абавязковае Дабро, аднак у дадзены момант бяссільна, а ўва мне, пакуль я прыніжана назіраў за нечалавечым саборніцтвам, — метры супраць сантыметраў — здарылася тое, што ўвага мая навастрылася як нож, і гэтая ўвага спыніла момант. Момант затрымала яна той, калі яны заўважылі адзін аднаго, добры паліцэйскі ўсвядоміў тое, што блгі бадзяга мочыцца ў забароненнай зоне, а блгі бадзяга зразумеў тое, што, на яго няшчасце, нейкі добры паліцэйскі убачыў гэта. Паміж імі было блізу дзясці метраў, паліцэйскі хапіўся за сваю дубінку і перад тым, як кінуцца бегчы за бадзягам, застыў, ах, бясконца, але прытрыманая ўлада была ў гэтым руху, мышцы ягоныя напружыліся, падрыхтаваны да рыўка, бо на імгненне ўзнікла думка: што было б, калі б ён наўпрост пераскочыў гэтыя дзясці метраў, а тым часам бясконца, падвойная безабароннасць на іншам баку — пад аховай дзясці метраў — хаатычна махала рукамі і трэслася. Вось на гэтым і замерла мая ўвага, так усё і застаецца дагэтуль, што мае думкі пра тую карціну, калі паліцэйскі, разгневана махаючы дубінкай, адпраўляецца па бадзягу, то бок, калі абавязковае Дабро адпраўляецца па Зло, якое зноў з'явілася ў масцы бадзягі, больш за тое, не проста па Зло, а — з улікам наўмыснасці і свядомасці ўчынку — па самога Нячысціка, і таму ў гэткай зафіксаванай у памяці сцэне я ўвесь час, і сёння таксама, бачу, як на тым баку, таропкімі крокамі, а потым увогуле бегма, адольвае метры і метры, а грэшнік на нашым баку, стогнуць і трасчыцца, бяссільны ад болю, амаль паралізаваны, бо хто яго ведае, колькі кропелек засталася ў тым целе, толькі сантыметры і сантыметры — так, я бачу, што Дабро ў гэтай гонцы ніколі не дагоніць гэткае Зло

ўсяго з-за дзясці метраў,

бо гэтыя дзясці метраў немагчыма перакнуць, і дарма паліцэйскі схопіць гэтага бадзягу акурат у той час, як да перона прыбыў састаў, у маіх вачах тыя дзясці метраў вечныя і непераадольныя, бо мая ўвага ўспрымае толькі тое, што Дабро ніколі не дагоніць дрыжачае Зло, бо паміж Дабром і Злом ніякай надзеі не існуе.

Я ехаў у цягніку ў накірунку Рулебена і ніяк не змог прагнаць з галавы думкі пра тое торганне і маханне рукамі, і раптоўна, маланкай асяніла мяне пытанне: калі ж гэты бадзяга й усё іншыя бяспраўныя ўзбунтуюцца — і якім будзе гэтае паўстанне? Можа, крывавым, можа, бязлітасным, мо, жахлівым, калі адзін высеча аднаго, але я стрымаю сябе, бо кажу: от і не, той бунт, пра які я думаю, будзе іншым, бо той бунт датычыцца ўсяго цалкам.

Спадарыні і спадары, кожнае паўстанне з'яўляецца ўсеахопным, і цяпер, калі я стаю тут перад вамі і крокі мае ў вежавым пакоі, дома, зусім замарудзяцца, зноў успывае ў памяці тая паездка на У-бане ў накірунку Рулебена. Асветленыя станцыі прабягаюць адна за адной, я не сыду нідзе, з тае пары еду на У-бане па тунэлях, бо няма станцыі, на якой я б мог выйсці, проста гляджу, як станцыі імчацца міма, і адчуваю, што я ўсё асэнсаваў і ўсё сказаў пра тое, што я думаю пра бунт, пра чалавечую годнасць, пра анёлаў, і так, магчыма, пра ўсё — нават пра надзею таксама.

Пераклад з вугорскай мовы Петэр БАРАС з дазволу Нобелеўскага Камітэта.

(László Krasznahorkai — Nobel Prize lecture in Hungarian. NobelPrize.org. Nobel Prize Outreach 2025. Tue. 9 Dec 2025.)

Чаго хацеў Фаўст?

Вікторыя РАДЗІВОНАВА

220 гадоў таму была скончана першая частка знакамітай трагедыі Ёгана Вольфганга фон Гётэ. Вясной 1806 года ён запісаў у сваім дзёніку: «Скончыў першую частку "Фаўста"». А як развіваўся вобраз Фаўста на працягу паловы тысячагоддзя?

Фаўст — гэта не проста герой вандруйнага сюжэту пра продаж душы д'яблу. Ён люстэрка еўрапейскага сацыяльнага развіцця. У кожнай эпосе ў яго свая рыса, свая дамова, свая мара і сваё пакаранне, якія адлюстроўваюць спадзяванні і страхі людзей. Чаго насамрэч хацеў доктар Фаўст у XVI, XIX і XX стагоддзях? Ад магіі і багацця да сусветнай пабудовы і музычнага вар'яцтва.

Сюжэту пра доктара, які падпісаў кантракт крывёй, ужо амаль 500 гадоў. І кожны раз, калі еўрапейская культура аказваецца на ростанях, яна ўспамінае Фаўста. У XVI стагоддзі гэта быў страшны прыклад, павучальная гісторыя для бюргера: не звязвайся з цёмнымі сіламі, бо заплаціш душой. На мяжы XVIII—XIX стагоддзяў Гётэ павярнуў усё на 180 градусаў: яго Фаўст герой, а д'ябал — маркотны цынік, які нічога не можа супрацьпаставіць чалавечай прызме дзеяння. У XX стагоддзі Томас Ман напісаў «Доктара Фаўстуса» — раман, у якім здзелка з д'яблам аказваецца актам нацыянальнага самагубства Германіі.

Чаго ж хацеў Фаўст у кожнай з гэтых версій? Ён заўсёды хацеў улады. Але па-рознаму.

Адкуль узяўся Фаўст

Вобраз чараўніка — адзін з найстарэйшых у культуры. Людзі верылі, што пры дапамозе таемных ведаў і абрадаў можна ўплываць на прыроду, багоў і людзей. Але з часам стала відавочна, што магія працуе не заўсёды, а чалавек часта нямоглы. Гэтае ўсведамленне прывяло да з'яўлення рэлігіі — веры ў вышэйшую волю, якую нельга падпарадкаваць, а толькі задобрыць. Рэлігія па сваёй сутнасці варожая магіі, бо любая спроба кіраваць вышэйшымі сіламі — гэта блюзнерства. На гэтай жа падставе рэлігія не давярае навуцы як спробе зразумець законы прыроды без звароту да аўтарытэту Бога. Фаўст аказваецца ў эпіцэнтры гэтага разлома, бо ён не проста чараўнік, ён вучоны, багаслоў-адступнік, які хоча кіраваць рэальнасцю сам.

Мяркуючы па ўсім, у Фаўста быў рэальны прататып: нейкі прайдзісвет, які бадзяўся па Еўропе і падманваў людзей сваімі фокусамі. Ён аказаўся прыдатнай фігурай, якая адначасова стварыла новы асобны архетып і не пакінула пры гэтым дастатковых звестак пра сябе, каб стаць міфам.

Фаўст з народнай кнігі (1587)

Уявіце сабе Нямецчыну канца XVI стагоддзя: Рэфармацыя раскалола царкву, сялянскія войны задушаны, навукоўцы пачынаюць падазраваць, што Арыстоцель мог памыляцца, а Біблію можна чытаць самому. У гэтым хаосе з'яўляецца чалавек, які ўмее тое, чаго не ўмеюць іншыя. Ён выклікае духаў, лётае на бочцы з віном, дурыць біскупаў і імператара. На першы погляд, ягоныя жаданні даволі простыя: улада, грошы і жанчыны. Але найважнейшае тое, што ён жадае вырвацца за межы сацыяльных абмежаванняў. Ён стаміўся быць простым доктарам багаслоўя, ён хоча ведаць тое, што ведаць нельга, ён хоча рабіць тое, што рабіць грэшна. Народная кніга выносіць яму прысуд: пасля 24 гадоў задавальнення яго раздзіраюць чэрці, душа ляжыць у пекла, а цела застаецца ляжаць у гноі.

Мараль простая: цана за адмову ад ланцугоў грамадскіх абмежаванняў надта вялікая. І ўсё ж чытачы (і глядачы народнага тэатра) гэтую гісторыю любілі. Яны баяліся долі Фаўста, але зайздросцілі, бо ў глыбіні душы кожны хацеў таго ж: хоць раз плюнуць на правілы.

Чаго хацеў гэтаўскі Фаўст (1808–1832)

Вялікі паэт з маленькага Веймара Гётэ перапісаў Фаўста пад сябе і свой час. Час Асветы, Напалеона, рэвалюцыі, краху старых імперый. Яго Фаўст — гэта стары прафесар, які спазнаў усё: філасофію, права, медыцыну, тэалогію. І зразумеў, што гэта нічога яму не дало. Ён і яго бацька называліся лекарамі, губячы сотні хворых — і, тым не менш, атрымліваючы за гэта пашану і падзяку сялян, якія гатовыя былі слепа давяраць аўтарытэту. Такая пакара лёсу надакучыла Фаўсту. Ён спрабаваў прарвацца да вышэйшых, жывых ведаў і ад немагчымасці гэта зрабіць ледзь не наклаў на сябе рукі. У гэты момант у ягоным жыцці і з'яўляецца Мефістофель. Фаўст не

хоча грошай. Не жадае жанчын (спачатку). Ён жадае прарвацца да існасці быцця. Ён прагне зразумець, што трымае свет. І калі Мефістофель прапануе яму здзелку, Фаўст ставіць умову, што аддасць сваю душу толькі калі будзе цалкам задаволены. Але Мефістофель прайграе заклад, бо не можа даць Фаўсту тое, што яму трэба: не асалоду, а сэнс. Напрыканцы жыцця ён бярэцца за гранд'ёзны праект: стварыць зямлю для вольных людзей. І калі яму здаецца, што ён бачыць гэты новы свет, ён прамаўляе фатальнае «спыніся, імгненне». Ён хацеў пакінуць след. Не золата, не жанчын, не магіі, а адчуць, што яго жыццё нешта змяніла ў гэтым свеце. Гётэ выдатна разумеў гэтае жаданне. Таму яго Фаўст варты выратавання. Нават калі ён аступаецца. Бо галоўны грэх — не ганарыстасць, а лянота і бяздзейнасць.

І ўсё ж Гётэ разумеў небяспеку, якую нясе ў сабе чалавек дзейсны, але не здольны хахаць. І важным дадаткам да Фаўста становіцца няхіжасная грэшніца Маргарыта, у якой ёсць тое, чаго галоўнаму персанажу катастрофічна не хапае: бескарыслівага, ахвярнага кахання без разліку і без дагавора. Фаўст умее хацець, адважвацца, перарабляць свет і ненавідзець абмежаванні, але ён зусім не здольны проста аддаць сябе іншаму чалавеку, не патрабуючы наўзамен геніяльнага праекту ці новых ведаў. Маргарыта, простая дзяўчына без вучоных ступеняў і дэманічных памочнікаў, дорыць яму менавіта такое каханне: чыстае, бязгрэшнае, нічим не абумоўленае. Фаўст жа, уцягваючы яе ў свае гульні з Мефістафелем, становіцца прычынай смерці яе сям'і і іх агульнага дзіця. Іронія фіналу ў тым, што менавіта Маргарыта, загубленая ім, заступаецца за Фаўста перад Маці Божай, і яе ахвярнае каханне становіцца тым выратавальным кругам, якога яго ўласнай ганарлівай душы не хапала. Гётэ тым самым паказвае: геній без здольнасці да бескарыслівай прыхільнасці — паўчалавек; Фаўст атрымаў уладу, веданне і нават сацыяльны праект, але без Маргарыты яго выратаванне было б немагчымым.

Фінал Гётэ — гэта надзея, а не справядлівасць. Надзея на тое, што аднойчы злучацца дзейны геній Фаўста і бескарыслівае каханне Маргарыты, і з'явіцца нехта, хто будзе будаваць будучыню з расплюшчанымі вачыма, не бянтэжачыся д'ябальскімі ілюзіямі.

Чаго хацеў Адрыян Леверкюн з «Доктара Фаўстуса» (1947)

Яшчэ падчас Другой Сусветнай вайны Томас Ман пачынае пісаць раман пра нямецкага кампазітара Адрыяна Леверкюна, які свядома заражаецца пранцамі, каб абмяняць здароўе і душу на 24 гады музычнай геніяльнасці. Леверкюн — кампазітар з багаслоўскай адукацыяй. Бліскучы розум з дзяцінства ўзвышаў яго над аднакласнікамі і нават настаўнікамі. Ён амаль ні да каго не звяртаўся на «ты», не запамінаў імен, людзі для яго мала што значылі.

Ман праводзіць паралель паміж Леверкюнам і Германіяй. Замкнутасць у пачуцці выключнасці — гэта і пра героя, і пра нацыю. Леверкюн лічыць чалавечую прыроду смешнай і ганебнай. Ён не верыць, што звычайны чалавек можа дамагчыся вялікага. Чалавечы ў музыцы, як яму здаецца, пазбаўляе яе ўзнёсласці. І важнае адрозненне ад папярэдніх Фаўстаў: ён свядома абмяжоўвае сваё спазнанне свету. Яму гэта не патрэбна: усе неабходныя веды ён атрымлівае ад д'ябла. Але веды гэтыя — ілжывыя, парадыйныя. Яго вандраванні да зорак і ў водныя глыбіні паўтараюць досвед сярэднявечнага папярэдніка, але для чалавека XX стагоддзя такія адкрыцці даволі недарэчныя.

Фаўст Мана не падпісае папер. Дамова заключаецца дзесьці ў падсвядомасці, праз хваробу і дакрананне дэманічнай прастытуткі. Д'ябал з'яўляецца толькі адзін раз — у трох абліччах, каб растлумачыць сутнасць ужо заключанай здзелкі. Плата: не асалоды, не жанчыны, не ўлада. Леверкюн пасля дамовы жыве амаль манахам: сціплая дыета, ніякіх задавальненняў. Ён атрымлівае музыку. Але якую? Творы Леверкюна — пародыя. Адмаўленне жывой сілы мастацтва. Яны не прыносяць ні славы, ні задавальнення. Яны пакрываюць холадам усё, да чаго дакранаюцца. Гэта страшная інверсія гэтаўскага аптымізму: д'ябал дае менавіта тое, што просіш, але аказваецца, што прасіць варта нечага іншага. Галоўная ўмова дамовы: ніякага кахання. Леверкюн спрабуе яе парушыць — і кожны раз расплачваецца жыццём блізкіх.

У адрозненне ад ранейшых Фаўстаў, Леверкюн не атрымлівае заступніцтва ўладаў. Нацысты прызнаюць яго мастацтва шкодным. Тут улада ўжо не дурань, які плаціць чараўніку, а монстар, які забараняе тое, што не разумее. Раскаянне прыходзіць праз музыку: фінальны твор Леверкюна называецца «Плач доктара Фаўстуса». А затым — кульмінацыя: вар'яцкая прамова перад сходам сяброў, калі Леверкюн ужо не жадае ад сябе, а ператвараецца ў Фаўста XVI стагоддзя, цытуе народныя легенды, прызнаецца ў д'ябальскай дамове на крыві. Так, на 24-ы год — тэрмін, адведзены Фаўсту ў народнай кнізе — Леверкюн упадае ў вар'яцтва, пазбаўляючыся асобы і нічога пасля сябе не пакінуўшы.

Леверкюн марыў аб геніяльнасці без чалавечнасці. Ён меркаваў, што недасканалы чалавек робіць мастацтва пошлым. Але Ман паказвае: без цяпла і кахання геніяльнасць ператвараецца ў пекла. Яго музыка ўсяго толькі пародыя, адмаўленне жыцця. Ніхто не будзе яе іграць пасля яго смерці.

Ман піша раман пра Германію-Нямеччыну, якая склала дамову з д'яблам (спачатку з кайзерам, потым з Гітлерам) і атрымала гады «геніяльнасці»: ваеннай, тэхналагічнай, палітычнай. А расплацілася разбурэннем і сорамам.

Фаўст сённяшні

Цяпер, у 2020-я, мы зноў перажываем крызіс. Зноў разбураюцца старыя сэнсы. Зноў навукоўцы абяцаюць нам неўміручасць, штучны інтэлект і калоніі на Марсе. Зноў хочацца прадаць душу за нешта неверагоднае.

Які Фаўст прыйдзе да нас цяпер? Бунтар, пасіянарый ці адхілены ад свету бясплодны геній?

Адно зразумела: пакуль чалавек хоча больш, чым яму належыць па рэгламенце, Фаўст будзе жывы, а д'ябал будзе яго пераследваць.

«Фаўст і Мефістофель у падзем'і». Літаграфія Ёзэфа ФАЯ, 1848 год

Пулітцэраўская прэмія

У Калумбійскім універсітэце (Нью-Ёрк, ЗША) назвалі імёны лаўрэатаў 110-й Пулітцэраўскай прэміі (Pulitzer Prizes) 2026 года. За дасягненні ў літаратуры было ўручана 7 узнагарод.

Пераможцамі ў літаратурных намінацыях сталі: У прозе — Дэнзіл Краўс (за кнігу «Angel Down»). Радаваму першага класа Сірылу Бэгеру даручаюць адшукаць на «нічынай зямлі» (нейтральнай паласе паміж трансжэямі Антанты і нямецкімі) байца і «дапамагчы» яму — гэта значыць спыніць яго пакуты. Бэгер, які да вайны быў прафесійным ашуканцам і заўсёды ўмеў адхіляцца ад удзелу ў баях, змушаны адправіцца на смяротна небяспечную тэрыторыю... Асабліваць рамана ў тым, што ён напісаны адным сказам. «Гэта адначасова ваенная і антываенная, гістарычная і фантастычная, дзіўная і вельмі зразумелая проза. Разам з Бэгерам чытач праходзіць усе кругі ваеннага пекла, спасцігаючы ісціны, якія, калі добра ўдумацца, не такія ўжо сэнсацыйныя, проста пра іх не хочацца думаць. Аўтар жа паварочвае героя і нас да іх тварам, кажэ: «Глядзі, глядзі, падабаецца?» — пісалі пра твор крытыкі.

У галіне драматургіі прэміяй уганарана кніга Бес Воль «Liberation». П'еса даследуе фемінізм другой хвалі і складанасці сацыяльных зменаў праз гісторыю шасці жанчын з Агаё, якія аб'ядноўваюцца для падвышэння свядомасці. П'еса заснавана на ўспамінах і досведзе маці аўтара.

За гістарычны нон-фікшн адзначаны Джыл Лепор за кнігу «Мы, народ: гісторыя Канстытуцыі ЗША». Дзеянне кнігі ахоплівае гісторыю ЗША ад эпохі фармавання першых канстытуцый і Канстытуцыйнага канвента да XX—XXI стагоддзяў.

У галіне біяграфіі ўзнагароджана Аманда Вейл (кніга «Гонар і асалода: сёстры Скайлер у час рэвалюцыі», якая апавядае пра Элізу Скайлер Гамільтан і Анжаліку Скайлер Чэрч, іх жыццё і ўплыў на ключавыя постаці рэвалюцыйнай Амерыкі).

У намінацыі «Успаміны і аўтабіяграфіі» названая І. Лі. У кнізе «У прыродзе ўсё проста расце» (Things in Nature Merely Grow) яна распавядае пра сваё гора: у 2024 годзе пакончыў з сабой яе другі сын, Джэймс, а да гэтага — першы сын, Вінцэнт. Кніга даследуе жыццё пасля трагедыі, адмову ад шаблоннай жалобы і пошук сэнсу праз пісьменніцтва, садоўніцтва і філасофію.

За лепшае паэтычнае выданне прэмію атрымала Джуліяна Спар (кніга «Ars Poeticas»). Гэта зборнік з сямі лірычных медыяцый, які пераасэнсоўвае класічную традыцыю «мастацтва паэзіі». Кніга даследуе ролю паэзіі ў эпоху экалагічнага крызісу, прапаноўваючы разважанні аб напісанні вершаў у «цёмныя часы».

У галіне нон-фікшн адзначана кніга Брайян Голдстоўн «Нам тут няма месца: праца і бяздомнасць у Амерыцы» (There is No Place for Us: Working and Homeless in America). Кніга агляе крызіс «працуючых бяздомных», выкліканы высокімі коштамі і нізкімі заробкамі. Аўтар расказвае пра пяць сем'яў у Атланце, якія, нягледзячы на наяўнасць працы, не могуць дазволіць сабе жыллё.

Пулітцэраўская прэмія была заснавана ў 1917 годзе вядомым газетным выдаўцом Джозэфам Пулітцэрам. Яна лічыцца самай прэстыжнай узнагародай у ЗША ў галіне літаратуры і журналістыкі.

Платонаўская прэмія

Лаўрэата Платонаўскай прэміі-2026 назвалі па выніках пасяджэння экспертнай рады ў сталіцы расійскага Чарназем'я Варонежы. Кандыдатур было тры. Большасцю галасоў выбралі празаіка Яўгена Вадалазкіна. Вадалазкін — вядучы навуковы супрацоўнік аддзела старажытнарускай літаратуры Інстытута рускай літаратуры РАН, аўтар некалькіх раманаў, п'ес і апавяданняў. Лаўрэат прэміі «Вялікая кніга» за раманы «Лаўр» (2013), «Авіатар» (2016) і «Чагін» (2023).

Платонаўскую прэмію яму прысудзілі з фармулёўкай «За ўзнаўленне вобраза чалавека ў выдатным і лютым свеце айчынай гісторыі і рускай культуры», адсылаючы да назвы аднаго з вядомых твораў Андрэя Платонава. Аўтар «Катлавана» і «Чэвенгура», пранізлівых апавяданняў і саркастычных п'ес нарадзіўся ў Варонежы і некаторы час працаваў інжынерам у горадзе і вобласці, а паралельна

друкаваўся ў мясцовых газетах. На папулярызаваную яго творчасці, між іншага, накіраваны міжнародны Платонаўскі фестываль, у межах якога ўручаецца прэмія. Сёлета форум прайшоў 15-ы раз — з 30 траўня па 28 чэрвеня — і сабраў артыстаў і музыкантаў з пяці краін. Абавязковая частка праграмы — машабны кніжны кірмаш з прадукцыяй незалежных выдавецтваў.

Платонаўскую прэмію ў сферы літаратуры і мастацтва могуць атрымаць як расійскія, так і замежныя дзеячы культуры за вялікі ўклад у творчае жыццё РФ і Варонежскай вобласці, наватарскае развіццё традыцый гуманізму ў мастацтве, стварэнне значных твораў, захаванне і інтэрпрэтацыю спадчыны Платонава. Лаўрэатам уручаюць памятны нагрудны знак і грашовую прэмію ў памеры аднаго мільёна расійскіх рублёў (выплачваецца з бюджэту рэгіёна).

Узнагароду прысуджаюць з 2011 года, першым яе лаўрэатам стаў пісьменнік Барыс Якімаў. Сярод іншых удадальнікаў — празаікі Андрэй Бітаў і Аляксей Іваноў, літаратуразнаўца і кіраўнік Платонаўскай групы Інстытута сусветнай літаратуры РАН Наталля Карніенка. Таксама ў розныя гады яе атрымалі мультыплікатар Аляксандр Пятроў, піяніст і дырыжор Міхаіл Плятнёў, тэатральныя рэжысёры і педагогі Леў Додзін, Анатоль Васільеў, Міхаіл Бычкоў і Сяргей Жанавіч, мастак-сцэнограф Эдуард Качаргін і кампазітар Леанід Дзясятнікаў, актрыса Ала Дзіямідава. У 2022—2023 гадах прэмія не ўручалася.

«Адукацыя без смартфона»

Швецыя вяртаецца да папяровых падручнікаў. У краіне быў праведзены эксперымент па замене традыцыйных падручнікаў лічбавымі на смартфонах вучняў, аднак установы адукацыі пачалі вяртацца да звычайных кніг. Абавязковае выкарыстанне планшэтаў у дашкольных установах было ўключана ў навучную праграму ў 2019 годзе, каб падрыхтаваць дзяцей да паглыбленага лічбавага жыцця. З 2025 года дзіцячыя садкі больш не павінны прытрымлівацца гэтага правіла, і планшэты не будуць выдавацца дзецям да 2 гадоў. Больш за тое, неўзабаве ўступіць у сілу забарона на мабільныя тэлефоны ў школах — нават для вучобы.

А меркаванні сярод старшакласнікаў падзяліліся, бо адны мяркуюць, што інтэрнэт захапіў маладзейшае пакаленне і што яны лягчэй губляюць канцэнтрацыю. Іншыя ж падтрымліваюць лічбавую адукацыю, нават для вучняў пачатковых класаў. Шведскі ж урад мяркуе, што ўрокі без экрану ствараюць лепшыя ўмовы для дзяцей, каб канцэнтравана і развіваць навыкі чытання і пісьма.

Новая вучэбная праграма павінна ўступіць у сілу ў 2028 годзе, і на яе было выдаткавана больш за 200 мільёнаў долараў. Паведамлялася, што пасля 13 гадоў выкарыстання гаджэтаў школьнікамі ўзровень чытання дзяцей знізіўся з высокага да сярэдняга, вучні масава адцягваюцца на гульні і сацыяльныя сеткі замест вучобы, а настаўнікі адзначаюць, што школьнікі сталі горш канцэнтравана, пісаць і запамінаць.

Швецыя не адмаўляецца ад тэхналогій, а аднаўляе баланс, калі падручнікі становяцца асновай для падмурка, а экраны выкарыстоўваюцца для старшакласнікаў. Самая тэхналагічная краіна Еўропы даказала: хутчэй ≠ лепш. Часам прагрэс — гэта здольнасць спыніцца і прызнаць памылку.

Копія найстарэйшага англійскага верша

Даследчыкі з Трыніці-каледжа ў Дубліне (Trinity College Dublin) выявілі ў Нацыянальнай цэнтральнай бібліятэцы ў Рыме раннюю копію «Гімна Кэдмана», найстарэйшага вядомага верша на англійскай мове. Рукапіс датуецца прыблізна 800 — 830 гадамі, што робіць яго трэцім найстарэйшым захаваным асобнікам тэксту.

«Гімн Кэдмана» — гэта кароткі верш з дзевяці радкоў на старажытнаанглійскай мове, які ўслаўляе Бога як стваральніка свету. Паводле легенды, яго напісаў Кэдман, непісьменны пастух з Уйтбі ў Паўночнай Англіі, які атрымаў дар спеваў пасля незвычайнага сну. Гісторыя Кэдмана

вядомая дзякуючы Бэдзе Паважанаму, манаху і аўтару «Царкоўнай гісторыі англійскага народа».

«Гімн Кэдмана» быў даўно вядомы навукоўцам. Важны ранні асобнік і тое, як верш размешчаны ў рукапісе. У двух найстарэйшых захаваных копіях, у Кембрыджы і Санкт-Пецярбургу, старажытнаанглійскі тэкст пададзены на палях або ў канцы іншага тэкста. У рымскім рукапісе ён убудаваны ў асноўны лацінскі тэкст. На думку даследчыкаў, гэта сведчыць аб тым, што ўжо ў IX стагоддзі чытачы цанілі не толькі лацінскую версію, але і сам старажытнаанглійскі паэтычны тэкст. Іншымі словамі, англійская паэзія была дастаткова значнай, каб яе вярнулі ў лацінскі гістарычны рукапіс.

Рукапіс быў створаны ў абацтве Нанантола ў Паўночнай Італіі. Пазней яго гісторыя аказалася складанай: ён быў звязаны з рымскім царкоўным саборам, лічыўся страчаным для даследчыкаў з 1975 года, а яго сэнс стаў зразумелым толькі пасля алічбоўкі Нацыянальнай цэнтральнай бібліятэкай у Рыме. Знаходка дапамагае лепш зразумець раннюю гісторыю англійскай літаратуры. Да нашых дзён захавалася адносна мала старажытнаанглійскіх тэкстаў, а «Гімн Кэдмана» лічыцца адным з самых ранніх і значных помнікаў англійскай паэзіі. Рукапіс таксама паказвае, як лацінская кніжная культура і народныя мовы суіснавалі ў раннім Сярэднявеччы. Бэда Паважаны пісаў сваю гісторыю на лацінскай мове, але чытачы і перапісчыкі неўзабаве пачалі вяртаць у яе старажытнаанглійскі арыгінал верша. Гэта сведчыць пра ўзрастаючую важнасць англійскай мовы як літаратурнага і культурнага складніка.

Адкрыццё таксама падкрэслівае ролю алічбоўкі тэкста бібліятэкай. Рукапіс знаходзіўся ў Рыме, але яго значэнне было распазнана даследчыкамі з Ірландыі пасля таго, як бібліятэка алічбавала яго і прымацавала выяву.

Раман Жана Рэно

Вядомы французскі акцёр Жан Рэно выпусціў трылер «Уцёкі», у якім праз шпіёнскі сюжэт уздымае тэмы дэпартацыі ўкраінскіх дзяцей і злачынствы расійскіх акупантаў.

Французскі акцёр Жан Рэно, вядомы па фільмах «Леон» і «Прышэльцы», паспрабаваў сябе ў якасці пісьменніка і выпусціў раман «Уцёкі», які закранае тэму вайны Расіі супраць Украіны і дзеянняў расійскіх вайскоўцаў. У сваёй кнізе Рэно апісвае гісторыю на фоне сучаснага канфлікту, звяртаючы ўвагу на праблемы гвалту, разбурэння і маральнага выбару ў ваенны час.

Паводле аўтара, раман стаў для яго спосабам асэнсавання падзей, якія, на яго думку, выходзяць за межы звычайнага палітычнага супрацьстаяння. Акцёр неаднаразова публічна выказаўся пра расійскую агрэсію супраць Украіны і асуджаў дзеянні Крамля. У сваёй новай працы ён, як адзначаецца, робіць акцэнт на пакутах мірнага насельніцтва і «варварстве, якое прыносіць вайна». Жан Рэно падкрэслівае, што не імкнуўся стварыць палітычны маніфест, а хацеў паказаць чалавечае вымярэнне трагедыі праз мастацкую літаратуру.

Раман ужо прыцягнуў увагу еўрапейскіх СМІ, якія адзначаюць нетыповы пераход акцёра ў літаратуру і яго рэзкую пазіцыю адносна актуальных ваенных падзей у Еўропе.

